

Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması

Zeynep Derya Tarman¹ 

Öz

Milletlerarası özel hukuk alanında tüketicinin korunması meselesi, kanunlar ihtilafı kuralları ve milletlerarası yetki olmak üzere iki noktada önem arz etmektedir. 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) yabancılik unsuru içeren tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuku m.26 altında düzenlemektedir. Tüketici sözleşmelerinden doğan uyumsuzluklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi içinse MÖHUK m.45 özel bir yetki kuralı içermektedir. MÖHUK m.45 hangi tür tüketici sözleşmelerinin bu madde kapsamına girdiğini belirlerken MÖHUK m.26 kapsamına giren sözleşmelere atıf yapmıştır. Bu nedenle, MÖHUK m.26'nın kapsamının belirlenmesi hem uygulanacak hukuk hem de yetki kuralları açısından önem taşır. Bu çalışmanın ilk bölümünde, MÖHUK m.26'nın uygulama alanı tespit edilecek; ikinci bölümünde milletlerarası usul hukuku alanında tüketiciyi koruyan hükümlere ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Bu kapsamda, MÖHUK m.45'teki yetki kuralının niteliği, tüketicinin taraf olduğu yetki anlaşmalarının geçerliliği ve yabancı mahkemede açılan dava sonucu verilen kararın Türkiye'de tanınması ve tenfizi konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Tüketici sözleşmesi • Uygulanacak hukuk • Tüketici sözleşmelerinde yetki • Tanıma ve tenfiz • Sınırlı münhasır yetki

Consumer Contracts in Private International Law

Abstract

Under international private law, the issue of consumer protection bears significance regarding conflict of laws rules and international jurisdiction. Turkish Private International Law and International Civil Procedure Code no. 5718 (PIL Code) stipulates the relevant choice of law rules pertaining to consumer contracts under Art.26. On the other hand, the international jurisdiction of Turkish courts over consumer contracts are stated under Art.45 of PIL Code. In determining the international jurisdiction of Turkish courts over consumer contracts, PIL Code refers to Art.26. Hence, the scope of Art.26 regarding the types of consumer contracts it encompasses, bears a great significance both regarding the applicable law and international jurisdiction of Turkish courts. Under the first section of this study, the scope of the Art.26 will be determined. Following this, under the second section international civil procedure rules pertaining to consumer protection are examined. In this context, the legal characteristics of international jurisdiction rules under Art.45 will be explained; the validity of choice of court agreements in matters relating to a consumer contract will be examined; and finally, the recognition and enforcement of foreign judgments regarding consumer disputes will be discussed.

Keywords

Consumer contracts • Applicable law • Jurisdiction in Consumer contracts • Recognition and enforcement • Limited exclusive jurisdiction

1 Sorumlu Yazar: Zeynep Derya Tarman (Doç. Dr.), Koç Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye. Eposta: ztarman@ku.edu.tr ORCID: 0000-0002-2574-8643

Atf: Tarman Zeynep D, "Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması" (2019) 39(1) PPIL 325.
<https://doi.org/10.26650/ppil.2019.39.1.0018>

Extended Summary

Turkish Private International Law and International Civil Procedure Code no. 5718 (PIL Code), stipulates both choice of law and jurisdiction rules on matters relating to consumer contracts, which aim at protecting the consumer. While Article 26 of PIL Code determines the applicable law, Article 45 states the international jurisdiction of Turkish courts over consumer contracts.

According to Art. 26/1 of PIL Code, the law of the consumer's habitual residence shall govern the consumer contract in the absence of choice of law. To ascertain which types of contracts fall within the scope of this provision, Art. 26/1 initially lays down a general definition for consumer contracts. Accordingly, consumer contracts are such contracts that lack a professional or commercial aim and are concluded in order to acquire goods, service or credit. Following that, under the second paragraph of Art. 26, three alternative conditions are listed for a contract to be characterized as a consumer contract. Accordingly; (a) the contract should be concluded upon a specially sent invitation or an announcement, and the required acts should be performed by the consumer in the abovementioned state, or (b) the other party or its representative should receive the consumer's orders in the abovementioned state, or (c) in case the relationship is a sales contract, the seller should organize a trip in order to persuade the consumer to purchase and the consumer should travel to another country and give his order therein. Thus, for a contract to be characterized as a consumer contract under Art. 26 of PIL Code, the definition under Art. 26/1 is not conclusive and the relevant contract shall fulfill one of the conditions set forth under Art. 26/2. Finally, law applicable to package tours, carriage contracts and the contracts in which it is required to provide the service to the consumer in a country different than the location of his/her habitual residence (such as contracts pertaining to a stay at a hotel or a language teaching course at a different country) are excluded from the scope of Art. 26/2 and are subjected to Art. 24 which regulates the general rule for the law applicable to contracts.

With regards to the international jurisdiction of Turkish courts over consumer contracts, Art. 45 states a special jurisdiction rule. Accordingly, regarding the disputes arising from the consumer contracts specified in Art. 26, according to the choice of the consumer, the Turkish courts in places where the consumer's domicile or habitual residence or the counter-party's work place, domicile or habitual residence is located are competent. On the other hand, regarding proceedings initiated against the consumer, the competent court is the court of the place where the consumer has his/her habitual residence.

The wording of Art. 45 causes a debate in Turkish legal doctrine as to whether Art. 45 refers only to the consumer contracts within the general meaning of Art.

26/1 or whether the conditions set forth under Art. 26/2 shall also be required for a contractual dispute to be considered within the special jurisdiction of Art. 45. In light of comparative law and in line with the objective of protecting the weaker party, it is shown under this paper that the latter view should be adopted.

Another controversy over Art. 45 is related to the legal characteristics of this special jurisdiction rule, as whether it introduces an exclusive jurisdiction or not. It is argued under this paper that the jurisdiction rule under Art. 45 should not be interpreted as an exclusive jurisdiction rule. This debate also triggers two issues, namely the validity of choice of court agreements and the recognition and enforcement of foreign judgements, as one of the non-recognition grounds is that the judgement is given on a matter falling within the exclusive jurisdiction of the Turkish courts.

In relation to choice of court agreements, according to Art. 47/2 of PIL Code, the competency of courts specified in Art. 45 cannot be removed by the parties' agreement. The debate over this provision is mainly focused on the question as to whether this provision enables the parties to provide the consumers with alternative forums along with those specified under Art. 45 or if this provision renders all the choice of court agreements relating to consumer contracts invalid. In light of comparative law and in line with the objective of protecting the weaker party, it is shown under this paper that the former view should be adopted.

The main cause for different legal interpretations in the doctrine in matters relating to the international jurisdiction of Turkish courts over consumer contracts is the wording under the provisions of Art. 26, 45 and 47/2 of the Turkish PIL Code; and amendments to such provisions should be considered.

Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması

Giriş

Türk iç hukukunda tüketicinin korunması en başta Anayasa m.172 uyarınca güvence altına alınmıştır. Bu hüküm uyarınca, devlet tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır, tüketicilerin kendilerini koruyucu girişimlerini teşvik eder. Bununla beraber, bu konu Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun¹ (TKHK) ile düzenlenmiştir. Tüketicinin korunması meselesi maddi hukuk kurallarıyla bir ölçüde sağlanmakla birlikte uzun yıllar bu çabalar milletlerarası özel hukuk alanına yansımamıştır. Ancak sınır ötesi tüketici işlemlerinin özellikle teknolojinin gelişmesi ile paralel olarak artması zayıf olanın milletlerarası alanda da korunmasını gündeme getirmiştir. Milletlerarası özel hukukta tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuk hakkındaki bağlama kuralları düzenlenirken iki menfaat dikkate alınmıştır. İlki, hukuki işlemin niteliği gereği taraf menfaati; ikinci ise devletin sosyal ve ekonomik politikalar gereği sözleşmenin zayıf tarafının korunmasındaki menfaatidir².

Tüketicinin milletlerarası özel hukukta korunması, kanunlar ihtilafı kuralları ve milletlerarası usul hukukunda tüketici menfaati dikkate alınarak getirilen koruyucu nitelikli kurallar aracılığıyla sağlanmaktadır³. Türk milletlerarası özel hukukunda 2007 tarihinde yürürlüğe giren Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun⁴ (MÖHUK) zayıf tarafın korunmasına yönelik düzenlemelere yer vermiştir. Tüketicinin korunması kanunlar ihtilafı kuralları (m.26) ve Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi (m.45 ve m.47/f.2) olmak üzere iki noktada önem taşımaktadır. MÖHUK'un 26. maddesinde bu konuda özel bağlama kuralları tespit edilmiş ve tüketicinin mutad mesken⁵ hukukundaki korumadan mahrum kalmaması temin edilmiştir. Bu nedenle, Türk hâkimi öncelikle önündeki sözleşmenin bu hükümde tanımlanan tüketici sözleşmesi kapsamında sayılmasının mümkün olup olmadığını tespit edecektir. Eğer mümkünse o hükmün bağlama kurallarını uygulayacaktır; mümkün değilse o zamansözleşmelere ilişkin genel bağlama kurallarını uygulayacaktır. Bunun yanı sıra, MÖHUK m.45 tüketici sözleşmelerine ilişkin bir milletlerarası yetki kuralı öngörmektedir. MÖHUK m.45 hangi tüketici sözleşmeleri için bir yetki kuralı getirdiğini belirlerken MÖHUK m.26'da tanımlanan tüketici sözleşmelerine atf

1 6502 sayılı TKHK için bkz. RG 28.11.2013/28835.

2 Tüketici sözleşmelerinde korunan menfaatler hakkında bkz. Gülin Güngör, 'Tüketicinin Mutad Meskeni hukuku "Düşünsel Temeller"' (2008) 57 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD) 115, 117-118; Gülin Güngör, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması* (Yetkin 2000) 33-34; Günseli Öztekin Gelgel, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Aktilerine İlişkin Sorunlar* (Filiz 2000) 53-55.

3 Güngör, *Tüketicinin Korunması* (n 2) 55 vd.

4 5718 sayılı MÖHUK için bkz. RG 12.12.2007/26728.

5 Mutad mesken kavramı yerleşim yerinin aksine hukuki bir kavram değil, bir vakiyadan ibarettir. Bir kişinin yaşamının ağırlık merkezinin bulunduğu yer veya ülkeyi genellikle de kişinin fiilen oturduğu yeri ifade eder. Hukuki bir kavram olmadığı için maddi delillerle ispat edilmelidir. Mutad mesken kavramı için bkz. Işıl Özkan, *Devletler Özel Hukukunda İkametgah, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi* (Naturel Yayıncılık 2003) 82; İlyas Arslan, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014) 47 vd.

yapmıştır. Bu nedenle, MÖHUK m.26'nın kapsamının hem uygulanacak hukuk hem de yetki kuralları açısından tespit edilmesi gerekmektedir. MÖHUK m.26'nın başlığı tüm tüketici sözleşmelerini kapsadığı şeklinde anlaşılmaya müsait olduğundan ve maddenin çeşitli fıkralarında hükmün kapsamına ilişkin tereddüt yaratabilecek ifadeler mevcut olduğundan söz konusu maddenin hangi şartlar altında uygulama alanı bulduğunu belirlemek önem taşımaktadır.

Tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuku düzenleyen MÖHUK m.26'nın esin kaynağı Akdi Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki 1980 tarihli Konvansiyon (AET-Roma Sözleşmesi⁶)'dur. Bu Konvansiyon, MÖHUK'un hazırlanması aşamasında önemli bir uluslararası hukuk kaynağı idi. Günümüzde Avrupa Birliği'nde sözleşmeler hukuku, Akdî Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki Roma I Tüzüğü⁷'nin hükümleri uyarınca belirlenir. Roma I Tüzüğü, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler bakımından Roma Konvansiyonu'nun yerine geçmiştir. Bu çalışma kapsamında MÖHUK m.26'nın uygulama alanı tespit edilirken zaman zaman Roma Konvansiyonu'nun tüketici sözleşmelerine ilişkin 5. maddesine ilişkin açıklamalara da yer verilecektir⁸.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, MÖHUK m.26'nın uygulama alanı tespit edilecek; ikinci bölümünde milletlerarası usul hukuku alanında tüketiciyi koruyan hükümlere ilişkin açıklamalara yer verilecektir. Bu kapsamda, m.45'teki yetki kuralının niteliği, tüketicinin taraf olduğu yetki sözleşmelerinin geçerliliği ve tüketici sözleşmesinden doğan uyuşmazlığın yabancı mahkemede görülmesi sonucunda verilen kararın Türkiye'de tanınması ve tenfizi konuları ele alınacaktır.

I. Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk

A. Tüketici Sözleşmesinin Tanımı

MÖHUK, tüketici sözleşmelerini tanımlamak suretiyle hangi tip tüketici sözleşmelerine ilişkin özel bir düzenleme getirdiğini bizzat m.26/f.1'de belirtmiştir. Buna göre, tüketici sözleşmeleri, tüketici bakımından amacı mesleki ve ticari olmayan mal veya hizmet ya da kredi sağlanmasına yönelik olarak yapılmış sözleşmelerdir. MÖHUK m.26/f.1 tüketicinin kim olduğu konusunda bir tanım vermemiş; işlemin amacından yola çıkmıştır. Bu madde uyarınca, tüketicinin mesleki veya ticari bir

6 Convention on the law applicable to contractual obligations [1980] OJ L 266/1. Roma Konvansiyonu imzalanmasından on bir yıl sonra yedinci üye devletin onay belgesini vermesi ile 1.4.1991 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Roma Konvansiyonu hakkında ayrıntılı bilgi ve Konvansiyonun Türkçe tercümesi için bkz. Nuray Ekşi, *Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu* (Beta 2004) 237-259.

7 Bkz. Council Regulation (EC) 593/2008 of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations [2008] OJ L 177/6. Roma I Tüzüğü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Derya Tarman, 'Akdî Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki Roma I Tüzüğü' (2009) XXV Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (BATİDER) 299, 299-332.

8 Roma Konvansiyonu'nun tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuk hakkındaki 5. maddesine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Öztekin Gelgel (n 2) 87 vd.; Yeşim Atamer, 'Devletler Özel Hukukunda Tüketicinin Korunması' (1996) LV İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 421, 426 vd.

faaliyetine dahil sayılmayacak bir amaçla bir menkul malın teslim edilmesine veya bir işin görülmesine ilişkin olan veya böylesi bir işlemi finanse etmeyi hedefleyen sözleşmeler tüketici sözleşmeleridir. Buna göre, yapılan sözleşmenin tüketicinin mesleki veya ticari faaliyeti ile ilgili olmaması onun özel yaşamına dahil bir sözleşmenin mevcut olması gerekir⁹. Bu tanım, Türk mevzuatında kabul edilen tüketici sözleşmesi tanımını büyük ölçüde tekrar etmektedir. TKHK'daki tanım daha ayrıntılı olarak kaleme alınmış olmakla birlikte¹⁰, MÖHUK m.26/f.1'deki ifadenin genel hatlarıyla bu tanımla örtüşüğünü söylemek mümkündür.

MÖHUK m.26'nın düzenlenmesi bakımından Roma Konvansiyonu m.5/f.1'de yer alan tüketici sözleşmesi tanımı dikkate alınmış ve madde metnine dahil edilmiştir. Roma Konvansiyonu'nda bir tanıma yer verilmesinin gerekçesi, taraf ülkelerin milli hukuklarındaki tanım farklılıklarından doğabilecek yorum sorunlarını önceden önlemektir. Böylece taraf ülke mahkemeleri önlerine gelen uyuşmazlığın tüketici sözleşmelerinden doğup doğmadığını tespit ederken yapılacak yorum, Konvansiyon'da yer alan tüketici sözleşmesi tanımına göre olacaktır. Halbuki Türk hukuku bakımından böyle bir ihtiyaç söz konusu değildir. Tüketici sözleşmesinin ne anlama geldiği bir vasıflandırma meselesi olup Türk mahkemelerinde görülen uyuşmazlıklarda vasıflandırma (hukuki nitelendirilme) Türk hukuku (*lex fori*) uyarınca yapılacaktır¹¹. MÖHUK'ta düzenlenen diğer sözleşme tipleri tanımlanmamışken Konvansiyon'daki tanımın MÖHUK metnine alınarak sadece tüketici sözleşmesinin tanımlanması kanaatimizce isabetli olmamıştır¹².

B. Tüketici Sözleşmesinin Kapsamı

MÖHUK m.26/f.1'de açıkça belirtildiği üzere, tüketici sözleşmesinin konusunu “mal veya hizmet ya da kredi sağlanmasına yönelik tüketici sözleşmeleri” oluşturur. Bu şekilde kanun, yalnızca belirli ve sınırlı sayıda sözleşme tipini kapsamına almıştır. Maddenin 1. fıkrasında maldan kastedilen taşınır mallardır. Belirli bir taşınır malın

9 Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku* (22nd edn, Beta 2017) 350. Tüketicinin karşısında olan tarafın tüketici sözleşmesinin amacının mesleki veya ticari olup olmadığı konusundaki bilgisinin uygulanacak hukuka etkisi konusunda işlem menfaatinin gözetilmesi gerektiği hakkında bkz. Nomer 351.

10 TKHK'un kapsamı son derece geniştir. Zira TKHK m. 3(k) tüketiciyi, Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi; m.3(1) tüketici işlemini mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, sınırsız, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem olarak tanımlamıştır.

11 Kimin tüketici olup olmadığına hâkimin yapacağı vasıflandırmaya göre belirleneceği hakkında bkz. Aysel Çelikel and B Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (15th edn, Beta 2017) 408. Türk hâkiminin *lex fori*'ye göre vasıflandırma yaparak ilgili uyuşmazlığın MÖHUK'un hangi maddesi kapsamında değerlendirileceği hakkında bkz. Çelikel and Erdem, 79-80; Cemal Şanlı, Emre Esen and İnci Ataman-Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (6th edn, Vedat 2018) 48-51; Nomer (n 9) 100; Gülören Tekinalp and Ayfer Uyanık, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları* (Vedat 2016) 35-36; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk* (4th edn, Savaş 2016) 183.

12 Doktrinde aynı yöndeki eleştiriler için bkz. Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 288 dn. 442. Buna karşılık, doktrinde hem hâkimin yapacağı vasıflandırmada tüketicinin korunmasında genel çerçevenin belirlenmesi hem de karşılaştırmalı hukuka uyum gösterilmesi nedeniyle tanımın yapılmış olmasını yerinde bulan görüş için bkz. Selin Hatice Pürselim, “Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk” in Sibel Özel and Mustafa Erkan (eds), *Milletlerarası Özel Hukukta Sözleşmesel Meseleler* (On İki Levha 2018) 79.

satımına ilişkin akdedilen sözleşmeler tüketici sözleşmelerine ilişkin bu maddenin en önemli örneğini oluşturmaktadır. Buna karşılık taşınmaz mallara ilişkin sözleşmeler bu maddenin değil, MÖHUK m.25'in uygulama alanına girecektir. Taşınmazların devrine veya onların kiralanmasına ilişkin sözleşmeler MÖHUK m.25 uyarınca taşınmazın bulunduğu ülke hukukuna tabidir. MÖHUK m.26'nın kapsamına giren diğer bir sözleşme türü ise bir işin görülmesine ilişkin olanlardır. Bir malın üretimine veya tamir edilmesine ilişkin sözleşmeler, ders verme sözleşmeleri, bankalar, sigorta şirketleri tarafından akdedilen iş görme sözleşmeleri bu kapsamda değerlendirilir. Şahsi veya ailevi konuları çözümlmek için yapılan avukatlık sözleşmeleri de tüketici sözleşmeleri kapsamında kabul edilir¹³.

MÖHUK m.26 kapsamına kredi sağlanmasına yönelik tüketici sözleşmeleri de alınmıştır. Burada kapsama dahil edilen kredi, bankaların tüketiciye kendi şahsı için ya da ailesi için kullanılmak üzere verdiği kredidir. Maddenin kapsamında bir kredi sözleşmesinden bahsedebilmek için, bankanın, tüketicinin ticari veya mesleki amaç gütmeyerek istediği hizmeti yerine getirmesi veya finanse etmesi gerekmektedir¹⁴.

MÖHUK m.26/f.1'de genel bir tanım yapıldıktan sonra 2. fıkrada tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanabilmesi açısından Kanun sadece belirli özelliklere sahip tüketici sözleşmelerinin mevcut olmasını şart koşturmuştur. Tüketici sözleşmesine tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanabilmesi için m.26/f.2'de üç bent halinde getirilen şartlardan en az birinin mevcut olması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu noktada şu sorunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: Yabancılık unsuru¹⁵ içeren bir tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.26'nın kapsamına girip girmeyeceği belirlenirken ilk fıkrada yer alan tanım yeterli olacak mıdır? Yoksa, ikinci fıkrada düzenlenen şartlardan birinin gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik bir araştırma da yapılması gerekecek midir? Aşağıda ayrıntılı olarak ortaya konulacağı üzere, kanaatimizce MÖHUK m.26'nın uygulama alanı bulması ikinci fıkrada düzenlenen şartlardan birinin gerçekleşmiş olmasına bağlıdır.

MÖHUK m.26/f.4'te, hem bazı taşıma hizmetlerinin hem de konaklama hizmetlerinin kombine olarak tek bir fiyat karşılığında sunulduğu seyahat sözleşmelerinde (paket turlar) 26. maddenin bağlama kurallarının uygulanacağı açıkça ifade edilmiştir. Nitekim taşıma ve konaklama ücreti dâhil tek fiyat uygulanan

13 Öztekin Gelgel (n 2) 62.

14 Zeynep Çalışkan, '5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 26 Maddesine Göre Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' (2008) 28 Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB) 27, 33-34.

15 Yabancılık unsuru milletlerarası özel hukuku ilgilendiren hukuki ilişkilerde birden fazla noktada bulunabilir. Genel olarak kişilerin vatandaşlığı, ikametgahı, mutad meskeni, işlemin yapıldığı veya ifa edildiği yer, malların bulunduğu veya ulaştırıldığı yer, olayın meydana geldiği yer yabancılık unsuru içerebilir. Bkz. Çelikel and Erdem (n 11) 9-10; Tekinalp and Uyanık (n 11) 18; Nomer (n 9) 5.

ve “paket tur¹⁶” diye tanımlanan bu tarz gezi sözleşmeleri bütün yönleriyle planlanmış ve gerekli rezervasyonları yapılmış olup tüketicinin bu sözleşmeleri şekillendirmek konusunda herhangi bir etkisi olmamaktadır. Bu tür sözleşmeler bakımından edilgen bir tutum içinde olan tüketicinin daha sonra ortaya çıkacak bir uyuşmazlıkta mutad mesken ülkesinin hukukunun uygulanacağına güvenebilmesi gerektiği kabul edilmiştir¹⁷.

MÖHUK m.26/f.4, maddenin kapsamına ilişkin ek bir düzenleme getirmiştir. Bu düzenleme ile maddenin uygulanmayacağı bazı tür tüketici sözleşmeleri belirtilmiştir. Bu fıkra uyarınca, bu madde paket turlar hariç taşıma sözleşmeleri ve tüketiciye hizmetin onun mutad meskeninin bulunduğu ülkeden başka bir ülkede sağlanması zorunlu olan sözleşmelere uygulanmaz. MÖHUK m.26/son fıkra, kişilerin ve malların taşınmasına yönelik sözleşmeleri maddenin kapsamı dışında tutmuştur. Çünkü taşıma sözleşmeleri konusunda Türkiye’nin taraf olduğu çok sayıda milletlerarası sözleşme bulunmaktadır¹⁸, diğer yandan eşya taşıma sözleşmelerine ilişkin olarak MÖHUK’ta özel kanunlar ihtilafı kuralları (MÖHUK m.29) yer almaktadır¹⁹. Buna karşılık, deniz yoluyla yolcu taşıma sözleşmeleri paket turlar hariç²⁰ genel hüküm olan MÖHUK m. 24’e tabidir. MÖHUK m.26/son fıkra, tüketicinin mutad meskeninin bulunmadığı bir ülkede ifa edilecek iş görme edimlerini de maddenin kapsamı dışında tutmuştur. Örneğin, bacaklarındaki romatizma tedavisi için Çekoslovakya’da bulunan kaplıca sağlık hizmetinden yararlanmaya giden bir Türk vatandaşı; Zanzibar’da Kitesurf eğitimi veren bir öğretmenden ders almak için Afrika’ya giden bir Türk vatandaşı veya Fransızca öğrenmek için Paris’te özel bir dil kursuna katılan bir Türk vatandaşı için talep edilen hizmetin mutad meskenlerinin bulunduğu Türkiye’den başka bir ülkede sağlanması zorunludur. Bu nedenle, sayılan örnekler MÖHUK m.26/f.4 uyarınca tüketici sözleşmesi kapsamına girmemektedir. Yurtdışında gerçekleşecek dil/spor kurslarına veya bir otelde konaklamaya ilişkin sözleşmelerde herhalde mutad mesken hukukunun korunmasından faydalanmak mümkün değildir. Dolayısıyla, bu durumda olan tüketici sözleşmelerinde MÖHUK m.26 uygulanmayacaktır. Bunun anlamı, o konuda, sözleşmelere uygulanacak genel kural niteliğinde olan 24. maddenin geçerli olduğudur.

16 Paket tur sözleşmeleri, TKHK m.51’de tanımlanmıştır. Buna göre, paket tur sözleşmesi ulaştırma, konaklama veya bunlara bağlı olmayan başka turizm hizmetlerinden en az ikisini içermelidir ve hizmet yirmi dört saatten uzun bir süreyi kapsamalıdır.

17 Ayfer Uyanık, ‘Turizmde Yabancı Tüketicilerin Hukuki Sorunları’ in Hakan Tokbaş and Fehim Üçışık (eds), *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2015-2016* (Bilge 2016) 285.

18 Bkz. Uluslararası Demiryolu Taşımacılığına İlişkin Anlaşma, RG 01.06.1985/18771; COTIF’de Değişiklik Yapan Sözleşme, RG 22.06.1994/21968; Eşyaların Kara Yolundan Uluslararası Nakliyatına Dair Mukavele Sözleşmesi (CMR), RG 04.01.1995/22161.

19 Eşyanın taşınmasına ilişkin sözleşmelere uygulanacak hukuk hakkında bkz. Rumeysa Partalçı, ‘Eşyanın Taşınmasına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk Hakkındaki MÖHUK Madde 29’un Değerlendirilmesi’ (2018) 37 Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB) 761-797.

20 Gemi ile yolculuğun paket tur olarak kabul edildiği Avrupa Adalet Divanı Kararı için bkz. Sema Çörtoğlu Koca, *Zayıf Tarafın Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi* (Yetkin 2016) 129 dn. 411.

C. Tüketici Sözleşmesinin Kurulma Şartları

1. Sübjektif ve Objektif Statünün Aynı Şartlara Tabi Olması

MÖHUK m.26'nın uygulanabilmesi için bir tüketici sözleşmesinin varlığının yanı sıra söz konusu sözleşmenin belirli şartlar altında kurulmuş olması gerekir. MÖHUK m.26, sübjektif statüyü (f.1) ve objektif statüyü (f.2) ayrı fıkralarda düzenlediğinden hukuk seçiminin söz konusu olduğu tüketici sözleşmelerinde m.26/f.2'de düzenlenen şartların aranmadığına ilişkin yanlış bir kanıya varmak mümkündür. Zira hukuk seçimine ilişkin MÖHUK m.26/f.1'de sadece tüketici sözleşmeleri tanımlanmış; sözleşmenin kurulma şartlarını düzenleyen 2. fıkraya herhangi bir atıf yapılmamıştır. Halbuki, MÖHUK m.26, 24. maddedeki genel kural karşısında özel bir bağlama kuralı olup mesleki veya ticari olmayan amaçla mal veya hizmet ya da kredi sağlanmasına yönelik her tür tüketici sözleşmesinde uygulama alanı bulmayacaktır. Maddenin uygulanmasının ilk koşulu, hiç şüphesiz m.26/f.1'deki tanıma uygun bir sözleşmenin kurulmuş olmasıdır. Ancak bu yeterli değildir. Bir tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.26 hükümlerine tabi olması için ayrıca m.26/f.2'de düzenlenen şartlar altında kurulmuş olması gerekir. Bu şartları sadece hukuk seçiminin yapılmadığı durumlara hasretmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır²¹. Zira amaç, her tüketici sözleşmesini MÖHUK m. 26 kapsamına almak değildir; yalnızca özellik arz eden bazı tüketici sözleşmelerini özel olarak düzenlemektir. Zira milletlerarası özel hukuk tüketiciyi tacirin tüketiciye yöneldiği durumlarda korumaktadır²².

Buna karşılık, Türk doktrininde MÖHUK m.26/f.1'in yabancılık unsuru taşıyan tüm tüketici sözleşmelerine uygulanması gerektiği kabul edilmektedir²³. Bu çerçevede, MÖHUK m.26/f.1 tüketici sözleşmesinin m.26/f.2'deki şartları taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın uygulama alanı bulmaktadır. Her ne kadar kanunun sistematikliğinden MÖHUK m.26/f.2'de sayılan sınırlamaların, sadece hukuk seçimi yapılmamış olması durumunda geçerli olduğu anlaşılrsa da, bu sınırlamaların MÖHUK m.26/f.1'in de uygulama alanını belirlemesi gerektiği görüşü benimsenmelidir.

Örnek (1): İstanbul'da yaşayan Türk vatandaşı Bay (A), İspanya'ya yaptığı bir turistik gezi sırasında birkaç şişe şarap satın almıştır. Söz konusu satım sözleşmesinde uyumsuzluk halinde uygulanacak hukuk İspanyol hukuku olarak belirlenmiştir.

21 Aynı yönde görüş için bkz. Ali Gümrak Tokar, '5718 Sayılı MÖHUK'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler' (2016) 81 İzmir Barosu Dergisi 11, 28; Pürselim (n 12) 81; Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, 'Yabancı Unsurlu Tüketici Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tayini' (2014) 63 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 833, 854-855. Çelikel, Erdem, MÖHUK'un 26. maddesi hükmünün belli mahiyetteki tüketici sözleşmelerini esas aldığı ve bunlara uygulanacak hukuku düzenlediğini belirtmektedir. Bkz. Çelikel and Erdem (n 11) 405. Nomer, MÖHUK m.26/f.2'de belirtilen şartların hukuk seçimi yapılmış olması durumunda da aranması gerektiğini açıkça belirtmemiş olmakla beraber tüketici sözleşmelerinin şeklinde tüketicinin mutad mesken hukukunun uygulanmasının m.26/f.2'de belirtilen şartlardan birinin gerçekleşmiş olmasına bağlı olduğunu açıkça belirtmiştir. Bkz. Nomer (n 9) 352.

22 Güngör, "Mutad Mesken" (n 2) 115,119; Öztekin Gelgel (n 2) 63-64.

23 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 288.

Örnek (2): Paris'te yaşayan Alman vatandaşı Bayan (B), İstanbul'a yaptığı bir turistik gezi sırasında Kapalıçarşı'dan bir tane ipek halı satın almıştır. Satım sözleşmesinde uyuşmazlık halinde Türk hukukunun uygulanacağına ilişkin bir hükme yer verilmiştir.

Hukuk seçiminin yapıldığı bu iki örnekte, acaba Türk hâkimi MÖHUK m. 26 uyarınca tüketicilerin mutad meskeni hukuklarının emredici hükümlerini dikkate alacak mıdır?

Bu sözleşmeler, MÖHUK m.26/f.2'de belirtilen şartlar altında akdedilmediklerinden söz konusu tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukuk kanaatimizce MÖHUK m.24 hükmünde yer alan genel kanunlar ihtilafı kuralına göre belirlenecektir. Seçilen hukuklar hiçbir sınırlamaya tabi olmadan uygulama alanı bulacaktır. Türk vatandaşı Bay (A), satıcının düzenlediği bir gezi ile değil [m.26/f.2 (c)], tamamen kendi inisiyatifi ile İspanya'ya seyahat etmiş ve orada bir satım sözleşmesi akdetmiştir. Aynı şekilde, Alman vatandaşı Bayan (B)'nin Türkiye'de akdettiği sözleşmeyi m.26'ya tabi tutmak doğru değildir. Aksinin kabulü, Alman vatandaşı Bayan (B)'nin, dünyanın neresine giderse gitsin, mutad mesken hukuku olan Fransız tüketici hukukunun emredici hükümlerini bavalıyla yanında taşıdığı ve bu hükümlerin koruması altında olduğunu kabulü anlamına gelecektir. Yurtdışına çıkarak bir satım sözleşmesi ilişkisine giren her tüketicinin kendi hukukunun bu işlemlere uygulanacağını beklemesi isabetli bir yaklaşım olmayacaktır. Kendi iradesiyle yabancı bir piyasada işlem yapan kişinin o piyasanın koşullarını kabul etmesi gerekir. Sonuç olarak, Bay (A)'nın ve Bayan (B)'nin seyahat ettikleri yerlere mutad mesken hukuklarını beraberinde taşıdıklarını savunmak yerinde değildir. Bay (A) ve Bayan (B), MÖHUK m.26 kapsamında hukuken korunması gerekli tüketicilerden değildirler. Buna karşılık, daha edilgen konumda olan ve kendi ulusal pazarında yabancı bir satıcı ile karşılaşan tüketicinin kendi hukukunun korunmasına güvenmek konusunda haklı bir beklentisi bulunmaktadır. Tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke hukukunun emredici hükümlerinin koruması altında olduğunu kabul etmek için tüketici sözleşmesi ile bu hukuk arasında yakın bir ilişkinin bulunması şarttır. Bu ilişki MÖHUK m.26/f.2'de düzenlenen şartlardan biri altında kurulan sözleşmeler bakımından kanunen sağlanmıştır. MÖHUK m.26/f.2, üç bend halinde tüketici sözleşmelerinde mutad mesken hukukunun uygulanmasının sınır ve kapsamını ortaya koymaktadır. Eğer tüketici bir davet alarak veya satıcının teşvik ettiği bir seyahat programı içerisinde bir başka ülkeye gitmişse, o zaman kendi mutad meskeninin koruyucu hükümleri onunla beraber gelerek onu korumalıdır. Buna karşılık, MÖHUK m.26/f.2'de yer alan düzenlemede sınırlı sayıda sayılan şartlardan biri mevcut değilse, bu durumda uygulanacak hukuk MÖHUK m.24'teki sözleşmelere ilişkin genel kanunlar ihtilafı kuralı ile tespit edilecektir.

MÖHUK m.26/f.1'in lafzından açıkça anlaşılmasa da bu hükmün uygulama alanı MÖHUK m.26/f.2'de öngörülen şartlar altında kurulan tüketici sözleşmeleri

ile sınırlanmalıdır. Nitekim hükmün gerekçesinde 26. maddenin bazı tüketici sözleşmelerine uygulanacak hukukun diğer sözleşmelerden farklı şekilde düzenlenmesi zorunluluğu sebebiyle getirildiği ifade edilmiştir. Hükmün gerekçesindeki bu yaklaşım, milletlerarası özel hukukun tüketiciyi tarafı olduğu tüm sözleşmelerde değil, sadece belirli şartlar altında kurulan sözleşmeler bakımından koruma amacı bulunduğu ilişkin kabulü yansıtmaktadır²⁴. Kaldı ki mehaz düzenleme niteliğindeki Roma Konvansiyonu m.5 ve bu konvansiyonun yerine geçen Roma I Tüzüğü m.6²⁵ da bu yorumun yapılmasını desteklemektedir. Roma Konvansiyonu m.5'in başlığı "Belirli Tüketici Sözleşmeleri"dir ve Roma Konvansiyonu m.5/f.2'de düzenlenen hukuk seçimi konusunda tüketicinin mutad meskeni hukukunun devreye girebilmesi için de maddede sayılan üç şarttan en az birinin somut olay bakımından mevcut olması gerekmektedir.

Buna karşılık, paket tur sözleşmesine bir tüketici sözleşmesi olarak 26. maddenin uygulanabilmesi için doktrin paket tur sözleşmelerinde m.26/f.2 (a), (b) ve (c) bendlerinde sayılan şartların varlığını aramamaktadır²⁶. Bizim de katıldığımız görüş uyarınca paket tur sözleşmelerine m.26/f.2'deki şartları taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın MÖHUK m.26 uygulanmalıdır.

2. Tüketicinin Mutad Meskeni Hukuku

Hukuk seçiminin yapılmadığı durumlarda objektif bağlama kuralı olarak tüketicinin mutad meskeni hukuku uygulama alanı bulur. Bunun nedeni, bu hukukun tüketicinin en iyi bildiği ve bu sebeple de tüketiciyi en iyi şekilde koruduğu kabul edilen hukuk olmasıdır. Uygulamada tüketici alım satım yaparken çoğunlukla hukuk seçimi yapmaz; bu nedenle de özellikle m.26/f.2'nin (hukuk seçimi yapılmayan durumların) daha çok uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, tüketicinin mutad meskeni hukukunun taraflar arasındaki ilişkiye etkisi konusunda MÖHUK m.26'da düzenlenen objektif bağlama kuralı ile subjektif bağlama kuralı arasında bir ayırım gözetilmemesi gerekir. Tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanmasını üç şarttan en az birinin gerçekleşmiş olmasına bağlı tutan MÖHUK m.26/f.2, hukuk seçiminin yapıldığı tüketici sözleşmeleri bakımından da dikkate alınmalıdır. MÖHUK m.26/f.2'de üç bent halinde düzenlenen şartlar şunlardır:

24 Güngör, "Mutad Mesken" (n 2) 115, 120.

25 Roma I Tüzüğü ile tüketici sözleşmesinin karşı tarafının ticari veya mesleki faaliyetlerini tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkede yapması veya bu faaliyetleri doğrudan tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkeye ya da tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke de içinde bulunmak şartıyla birden fazla ülkeye yönelmesi ve sözleşmenin de bu faaliyetler kapsamında yapılmış olması aranmaktadır. Dolayısıyla Roma I Tüzüğü tüketici sözleşmesine ilişkin şartlar bakımından Roma Konvansiyonu'na göre tüketicinin daha kapsamlı korunmasını amaçlamıştır. Milletlerarası Özel Hukukta Roma I Tüzüğü ile tüketici sözleşmelerine getirilen değişiklikler konusunda bkz. Çalışkan (n 14) 27, 45-48.

26 Doğan (n 11) 398; Pürselim (n 12) 82. Karşı görüş için bkz. Uyanık (n 17) 284 vd.

a) Tüketicinin mutad meskeni ülkesinde gerçekleştirilen pazarlama faaliyetleri

MÖHUK m.26/f.2 (a) bendi uyarınca, sözleşme, tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkede, ona gönderilen özel bir davet üzerine veya ilan sonucunda kurulmuş ve sözleşmenin kurulması için tüketici tarafından yapılması gerekli hukuki fiiller bu ülkede yapılmış olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, satıcının tüketicinin mutad meskeni ülkesinde açık bir icap veya reklam yapmış olması aranır. Ancak tüketici söz konusu reklama mutad meskeninde değil de yabancı bir ülkede maruz kalırsa bu madde kapsamına girmez. Bunun yanı sıra, tüketici mutad mesken ülkesinde gerçekleştirilen bu pazarlama faaliyetleri sonucunda aynı ülkede sözleşmenin kurulması için gerekli adımları atmış olmalıdır. Satıcı, basın, radyo, televizyon gibi medya yoluyla veya katalog dağıtım yoluyla ürününün reklamını tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkede yapmışsa ve sözleşmenin kurulması için tüketici tarafından yapılması gerekli hukuki fiiller de bu ülkede yapılmışsa MÖHUK m.26 uygulanacaktır. Bu düzenleme ile tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke hukuku ile tüketici sözleşmesi en sıkı ilişkili hale getirilmiştir ve bu şekilde zayıf taraf olan tüketici en iyi bildiği hukukla koruma altına alınmış olmaktadır.

Örnek (3): İstanbul'da yaşayan Türk vatandaşı Bay (A), Fransa'ya yaptığı bir turistik geziden döndükten bir süre sonra, e-posta hesabına Fransa'da bulunduğu sırada gezdiği bir bağ evinden bir mesaj geldiğini fark eder. Bu mesajda, Bay (A)'nın on şişe şarap satın aldığı takdirde koleksiyona ait iki şarabın kendisine hediye edileceği belirtilmiştir. Bay (A)'nın şarapları satın alması durumunda, söz konusu tüketici sözleşmesi MÖHUK m.26/f.2 (a) bendi uyarınca Türk hukukuna tabi olacaktır.

MÖHUK m.26/f.2 (a) bendinin en dikkat çekici özelliği, elektronik ortamda düzenlenen tüketici sözleşmelerinin bu bend kapsamına girmesidir²⁷. İnternet üzerinden ürün veya hizmet satın alınması durumunda, web sitesinin hangi ülkedeki veya ülkelerdeki belli tüketicileri veya tüketici gruplarını hedef aldığı dikkate alınmalı ve ona göre bir sonuca varılmalıdır. Bu durumda web sitesinde kullanılan dil, satış yapılan para cinsi ve tüketicinin mutad meskeni ülkesine gönderim yapılması, telefon numaralarının uluslararası kodla verilmiş olması, farklı ülkelerdeki müşterilerin yorumlarına yer verilmiş olması gibi unsurlar dikkate alınmalıdır. Satıcının sitenin içeriğini tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülkeye yönelik düzenlemesi gereklidir. Şayet bu şekilde bir düzenleme söz konusu ise, bu sözleşmeye MÖHUK m.26/f.2 (a) bendi uyarınca tüketicinin mutad mesken hukuku uygulanacaktır²⁸.

27 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Kocasakal, *Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümüne Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti* (Vedat 2003) 136 vd.

28 Elektronik ortamda kurulan tüketici sözleşmeleri ve karşılaştırmalı hukukta yer alan mahkeme kararları için bkz. Pürselim (n 12) 89-91.

b) Siparişlerin tüketicinin mutad meskeni ülkesinde kabul edilmesi

MÖHUK m.26/f.2 (b) bendi çerçevesinde bir mal veya hizmet arz eden veya onun temsilcisi tüketicinin siparişini mutad mesken ülkesinde kabul etmektedir. Özellikle bir fuar ve sergi çerçevesinde bu ülkede bulunan işletmelerin tüketicilerden aldıkları siparişler sonucu kurulan sözleşmeler MÖHUK m.26 anlamında tüketici sözleşmeleri sayılır. Bu bendin uygulanması açısından dikkat edilmesi gereken konu siparişin alınmasının bendin uygulanması için yeterli olduğudur. Diğer bir ifadeyle, bendin uygulama alanı bulması için tüketici sözleşmesinin kurulmuş olması aranmamaktadır²⁹. Ayrıca maddede açıkça ifade edildiği üzere, malı veya hizmeti sağlayan malın ya da hizmetin şahsen sahibi olabileceği gibi temsilcisi de olabilir. Maddenin kapsamına girebileceği kabul edilen bir başka durum ise yabancı satıcının, tüketicinin ülkesinde şube kurması veya daimi bir temsilcilikçe sahip olmasıdır. Dolayısıyla, bu madde kapsamında temsilci kavramı geniş yorumlanmalı ve tacir adına hareket eden herkes bu kapsamda değerlendirilmelidir³⁰.

c) Satıcının teşvik ettiği yurtdışı gezilerinde gerçekleşen satışlar

MÖHUK m.26/f.2 (c) bendinin uygulama alanı bulması için satıcı tüketiciyi ürünü satın almaya ikna etmek amacıyla bir gezi düzenlemiş ve tüketici de bu gezi ile bulunduğu ülkeden başka ülkeye gidip siparişini yabancı ülkede vermiş olmalıdır. Söz konusu tüketici sözleşmesinin nerede kurulduğunun bir önemi bulunmamaktadır. Sözleşmenin kurulduğu yer yabancı bir ülke olabileceği gibi tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu yer de olabilir. Bu bend ile tüketicinin mutad mesken ülkesinde akdettiği bir sözleşme ile satıcının insiyatifi ile tüketicinin yurtdışında bulunduğu sırada vermiş olduğu bir sipariş üzerine akdedilen sözleşme aynı hükümlere tabi tutulmuştur³¹.

Bu bendin kapsamına seyahat sözleşmesi değil, seyahat sonrası yapılan satım sözleşmesi girmektedir. Satıcı tüketiciyi satın almaya ikna etmek amacıyla bir gezi düzenlemiş ve tüketici de bu gezi ile bulunduğu ülkeden başka ülkeye gidip siparişini orada vermiş olmalıdır. Bu halde bir menkul malı satışa arz eden kişi onun satışını sağlamak için tüketiciyi yurtdışına çekmektedir. Burada tüketicinin korunmasının sebebi satıcının yönlendirmesiyle gittiği bir yerde bilmediği bir hukuka göre bir satım sözleşmesi ilişkisine girmesidir. Dolayısıyla bu şekilde kurulan tüketici sözleşmelerine tüketicinin en çok bildiği ve onu en çok koruyan hukuk olarak kabul edilen tüketicinin mutad meskeni hukukunun uygulanması milletlerarası özel hukuk hakkaniyetine hizmet etmektedir.

29 Öztekin Gelgel (n 2) 65.

30 Atamer (n 8) 421, 431.

31 Çalışkan (n 14) 27, 38.

Tüketicinin mutad meskeni ülkesindeki korumadan faydalanabilmesi için yurtdışına yapılan gezinin herhangi bir şekilde satıcı tarafından teşvik edilmiş olması aranır. Satıcının taşıma işlemini bizzat yapmış olması aranmaz; bir şirketle bu konuda anlaşmış olması yeterlidir³². Buna karşılık, sınır ötesi seyahatin gerçekleşmesinde satıcının herhangi bir katkısı bulunmuyorsa yapılan seyahate bağlı olarak yapılan satım sözleşmeleri bu bendin kapsamına girmez. Örneğin, yurtdışına turizm şirketi vasıtasıyla seyahat amacıyla gidip gezi sırasında mağazaların dolaştırılması sırasında kurulan satım sözleşmelerinden doğan uyumsuzluklar (c) bendinin kapsamı dışındadır.

Bunun yanı sıra, bendin uygulama alanı tespit edilirken şöyle bir soru karşımıza çıkabilir. Eğer yabancı bir tüketici kendi isteğiyle Türkiye’de gezerken satıcının teşvikiyle bir geziye katılırsa kendi mutad meskeninin bulunduğu yerin hukukunun uygulanmasını talep edebilecek midir? Tüketicinin mutad mesken ülkesinin korumasından faydalanabilmesi için tüketici yapacağı yolculuğa mutad meskeninin bulunduğu ülkeden başlamalıdır; diğer bir ifadeyle tüketici satıcının teşviki ile geziye katılarak yurtdışına çıkmış olmalıdır³³. Örneğin Almanya’da yaşayan (X) vatandaşının, İstanbul’da bulunduğu sırada Varna’ya yapılan bir satış gezisine katılması halinde kanaatimizce m.26/f.2 (c) bendi uygulanmaz; genel hükümlerin uygulanması gerekir. Aksinin kabulü, satıcının hiç öngöremeyeceği bir hukukun uygulanmasına neden olur. Bu durum da menfaatler dengesinin satıcı aleyhine aşırı derece bozulması anlamına geleceğinden kabul edilmemelidir.

D. Tüketici Sözleşmelerinde Hukuk Seçimi

Modern milletlerarası özel hukuk kanunlarında temel anlayış, taraflara istedikleri hukuku seçebilme özgürlüğü sağlayan irade serbestisi anlayışıdır. Bu şekilde yabancılik unsuru taşıyan bir sözleşmede taraflar istedikleri ülkenin hukukunu seçmekte serbesttirler. Ancak 19. yüzyıldan beri bireyin kendi hukuki ilişkilerini serbestçe en iyi şekilde düzenleyebileceği düşüncesi liberal devlet modelinden sosyal devlete geçiş ile geçerliliğini yitirmiştir³⁴. Sosyal adaletin sağlanabilmesinin kanun koyucunun eşit olmayanlar arasında kurulan hukuki ilişkilerde zayıf taraftan yana ağırlığını koymasıyla mümkün olabileceği kabul edilmiştir³⁵. Tüketici sözleşmelerinde taraflar arasındaki iktisadi ve sosyal eşitsizlikten dolayı, irade muhtariyeti prensibine akdin zayıf tarafını korumak amacıyla bazı sınırlamalar getirilmiştir³⁶.

Tüketici sözleşmelerinde hukuk seçimine ilişkin getirilen sınırlamalar her devlet hukukunda farklı olmuştur. İsviçre hukuku tüketici sözleşmelerine uygulanacak

32 Çalışkan (n 14) 27, 38; Atamer (n 8) 421, 431.

33 ibid.

34 Atamer (n 8) 421, 422; Vahit Doğan, ‘Tüketici Akitlerine Uygulanacak Hukukun Tespiti’ (1996) 5 Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 153.

35 Atamer (n 8) 421,422.

36 Öztekin Gelgel (n 2) 96 vd.; Çelikel and Erdem (n 11) 405.

hukuku belirlerken hukuk seçimini tamamen yasaklamayı tercih etmiştir [IPRG-Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht (İsviçre Federal Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu) m.120]. Buna karşılık, Türk hukukunda taraflarca seçilen hukuk ile objektif akit statüsünün emredici hükümlerinin karşılaştırılması ve tüketici lehine olan hükümlerin kabul edilmesi yoluyla hukuk seçiminin sınırlanması söz konusudur³⁷. MÖHUK m.26/f.1 uyarınca taraflara tanınmış olan hukuk seçimi sözleşmelere ilişkin genel kuralda (m.24) tanımlanan hukuk seçiminden farklıdır. MÖHUK m.24/f.1 uyarınca, taraflar hukuk seçimi yapılmamış olması durumunda sözleşmeye hangi hukuk uygulanacak olursa olsun, bu hukukun tüm emredici hükümlerini bertaraf etmek suretiyle sözleşme statüsünü tespit edebileceklerdir. Buna karşılık, tüketici sözleşmeleri söz konusu olduğunda hukuk seçimi tüketici lehine sınırlandırılmıştır³⁸. “*Yararlılık ilkesi bakımından sınırlama*” olarak adlandırılan bu çözüm şekli, tüketiciyi korumaya yöneliktir. Yararlılık ilkesi bakımından sınırlama yöntemine göre, tarafların seçebilecekleri hukuk düzenleri bakımından bir sınır getirilmemektedir. Sözleşme tarafları, sözleşme ile irtibatlı olsun olmasın diledikleri bir ülkenin hukukunu seçebilme imkanına sahiptirler. Ancak, tarafların seçmiş oldukları bu hukuk düzeni tüketiciye, objektif statüsünün emredici hükümlerince sağlanmış olan korumadan daha az bir koruma sağlayamaz. Dolayısıyla, tüketici sözleşmelerine öncelikle tüketicinin mutad meskeni hukukunun öngördüğü asgari koruma uygulanacak; bunun dışında kalan konularda ise tarafların seçtiği hukuk uygulama alanı bulacaktır. Seçilen hukuk, m.26/f.1 uyarınca uygulanacak olan hukukun sağladığı korumadan daha geride kalıyor ise, tarafların hukuk seçimi yapmış olmalarına rağmen, objektif statüsünün tüketiciyi koruyucu hükümleri uygulanacaktır³⁹. Tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke hukukunun emredici hükümleri asgari koruma düzeyi olarak kabul edilmiştir. Burada amaçlanan tüketicinin kendi mutad meskeni hukukunun emredici kurallarının öngördüğü hukuki koruma ölçüsünün altında muamele görmesinin mümkün olduğu kadar önüne geçilmesidir⁴⁰. Zira bu hukukun tüketicinin en iyi bildiği hukuk olduğu ve bu sebeple de tüketiciyi en iyi şekilde koruduğu varsayılmıştır. Hâkim, değerlendirmeyi yaparken makul bir kişi aynı şartlar altında hangi hükmün kendisine uygulanmasını tercih ederdi ise bunu nazara alacaktır⁴¹.

Bunun yanı sıra, MÖHUK m.26’da açıkça düzenlenmemiş olsa da MÖHUK m.24’ün hukuk seçimi konusunda getirdiği düzenlemeler tüketicinin mutad meskeni hukukunun emredici hükümleri uyarınca sahip olacağı asgari koruma saklı kalmak kaydıyla MÖHUK m.26/f.1 bakımından da geçerlidir. Dolayısıyla, taraflar, akdettikleri tüketici sözleşmesini açık veya zımnî bir hukuk seçimi yapmak

37 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 288.

38 Güngör, “Mutad Mesken” (n 2) 127.

39 Güngör, “Mutad Mesken” (n 2) 115, 124-125; Güngör, *Tüketicinin Korunması* (n 2) 85; Tekinalp and Uyanık (n 11) 334.

40 Güngör, “Mutad Mesken” (n 2) 115, 124-127; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 288.

41 Tüketicinin lehine olan hükmün kural olarak sadece münferit hükümlerin karşılaştırılması ile tespit edileceği hakkında bkz. Nomer (n 9) 351.

suretiyle seçtikleri hukuka tabi tutabilirler⁴²; seçilen hukukun sözleşmenin tamamına veya bir kısmına uygulanabileceğini kararlaştırabilirler; hukuk seçimini her zaman yapabilirler ve değiştirebilir.

E. Tüketici Sözleşmelerinin Şekli

Sözleşmelere uygulanacak hukuku genel olarak düzenleyen MÖHUK m.24 sözleşmelerin şekline uygulanacak hukuk konusunda özel bir düzenleme getirmemiş; bu konuyu hukuki işlemlerde şekli düzenleyen MÖHUK m.7'ye bırakmıştır. MÖHUK m.7, hukuki işlemlerin şekline ilişkin bağlama kurallarını içermektedir. Kural olarak işlemlerin yapıldıkları yer hukuku veya o hukuki işlemin esasına uygulanan hukuk şekil hükümlerini belirler. Diğer sözleşme tiplerinden farklı olarak, tüketici sözleşmelerinin şekli konusunda özel bir düzenleme getirilmiştir. Tüketici sözleşmelerinin şekline hukuk seçimi yapılmış olsun veya olmasın MÖHUK m.26/f.3 uyarınca tüketicinin mutad meskeni hukuku uygulanır. Böylelikle zayıf durumda olan tüketiciyi korumak amacıyla getirilen ve tüketici sözleşmelerinde esasa uygulanacak hukuk olarak belirtilen objektif bağlama kuralı ile şekle uygulanacak hukukta birlik sağlanmıştır⁴³.

MÖHUK m.26/f.3 uyarınca getirilen şekil kuralı, yabancılik unsuru taşıyan tüm tüketici sözleşmeleri bakımından değil, yalnızca m.26/f.2 hükmünde öngörülen koşulları taşıyan tüketici sözleşmeleri için geçerli olup maddenin kapsamına girmeyen tüketici sözleşmeleri bakımından şekli geçerlilik genel şekil kuralı olan MÖHUK m.7'ye tabidir⁴⁴.

II. Milletlerarası Usul Hukukunda Tüketicinin Korunması

Tüketicinin korunması ihtiyacı yalnızca yabancılik unsuru taşıyan sözleşmelere uygulanacak hukukun belirlenmesi açısından değil aynı zamanda bu işlemlerden doğan uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkili mahkemenin belirlenmesi açısından da kendisini göstermektedir. Yabancılik unsuru içeren tüketici sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların Türkiye'de dava konusu edilip edilmeyecekleri öncelikle Türkiye'de görevli ve yetkili bir mahkemenin bulunmasına bağlıdır.

A. Görevli Mahkeme

Tüketici işlemleri ile tüketicie yönelik uygulamalardan doğabilecek uyuşmazlıklara ilişkin davalar⁴⁵ TKHK m.73/f.1 uyarınca tüketici mahkemelerinin

42 Nomer (n 9) 351. Tüketici sözleşmelerinin niteliği gereği bu sözleşmelerde sadece açık hukuk seçiminin kabul edilmesi gerektiği hakkında bkz. Çalışkan (n 14) 27, 41. Bu hususta doktrine yeni bir bakış açısı getirerek, zımnî hukuk seçimi söz konusu ise, bu hukukun doğrudan reddedilmemesi gerektiği; zımnî hukuk seçiminin tüketicinin mutad meskeni hukukunun emredici hükümleri uyarınca sahip olacağı asgari korumadan her hal ve şart altında daha iyi bir koruma sağlanması halinde, bu hukukun tüketici sözleşmelerine uygulanabileceği hakkında bkz. Pürselim (n 12) 84.

43 Güngör, "Mutad Mesken" (n 2) 122; Çelikel and Erdem (n 11) 409; Tekinalp and Uyanık (n 11) 335.

44 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 290.

45 Eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekalet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler tüketici mahkemelerinin görev alanına girdiğinden asliye hukuk mahkemelerinin büyük ölçüde işlevsiz hale geldiği hakkında bkz. Çörtoğlu Koca (n 20) 212-213.

görev alanında kabul edilmektedir. Tüketici mahkemelerinin kurulmasının nedeni, genel mahkemelerin iş yükünün fazla olması, spesifik bir alanda tüketici uyuşmazlıklarının bu yoğunluğun dışında tutulmak suretiyle daha hızlı, harçtan muaf ve basit yargılama usulüne göre çözüme kavuşturulması ihtiyacı olmuştur⁴⁶. Özel kanunla kurulmuş olan tüketici mahkemeleri, özel mahkeme niteliğine sahip olduğu için genel mahkemeler ile aralarındaki ilişki de bir görev ilişkisidir. Bu sebeple, mahkemeler arasındaki görev ilişkisi kamu düzeni ile ilgili olduğundan gerek taraflarca gerek mahkeme tarafından re'sen yargılamanın her safhasında göz önünde bulundurulması gereken bir dava şartıdır⁴⁷.

TKHK, tüketici mahkemelerinin görev alanı içine giren uyuşmazlıklar açısından belirli miktardaki uyuşmazlıkların⁴⁸ tüketici hakem heyetleri tarafından çözüme kavuşturulmasını öngörmüştür. Tüketici hakem heyetine zorunlu başvuru sınırı dahilindeki bir uyuşmazlık hakkında doğrudan tüketici mahkemesine başvurulması durumunda mahkeme bu hususu bir dava şartı olarak re'sen inceleyecektir. Nitekim dava şartlarını düzenleyen Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁴⁹ (HMK) m.114'te mahkemenin görevi bu kapsamda sayılmış; HMK m.115/f.1'de mahkemenin dava şartlarının mevcudiyetini davanın her aşamasında inceleyebileceği hükme bağlanmıştır.

B. Yetkili Mahkeme

MÖHUK m.40 vd.'da Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi düzenlenmektedir. MÖHUK m.40, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin genel bir yetki kuralı öngörürken, m.41-46'da çeşitli hukuki ilişkilere özgü milletlerarası yetki kuralları düzenlenmiştir. Türk milletlerarası usul hukuku sistemine göre yabancılık unsuru taşıyan davalarda, MÖHUK'un özel yetki kuralı getirdiği hallerde, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi getirilen bu özel yetki kurallarına göre belirlenecektir. Dolayısıyla yabancılık unsuru içeren bir uyuşmazlıkta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi belirlenirken öncelikle söz konusu uyuşmazlığın MÖHUK'ta düzenlenen özel yetki kurallarının kapsamına girip girmediği tespit edilecektir⁵⁰. MÖHUK m.41-46'daki yetki kurallarının kapsamına giren hukuki ilişkilere, bu yetki kurallarına göre yetkilendirilen bir mahkeme

46 Seda Özmumcu, "6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Hükümleri ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Tüketici Mahkemelerinin Görev Alanına Giren Uyuşmazlıklara Genel Bakış" (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 831, 869.

47 Özmumcu (n 46) 837.

48 Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan "6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 68. ve Tüketici Hakem Heyetleri Yönetmeliğinin 6. maddelerinde Yer Alan Parasal Sınırların Artırılmasına İlişkin Tebliğ" uyarınca Tüketici Hakem Heyetlerine yapılacak başvurularda, büyükşehir belediyesi statüsünde olan illerde değeri 5 bin 650 Türk Lirası'nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İlçe Tüketici Hakem Heyetleri, yine büyükşehir belediyesi statüsünde olan illerde değeri 5 bin 650 Türk Lirası ile 8 bin 480 Türk Lirası arasındaki uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri ve büyükşehir belediyesi statüsünde olmayan illerin merkezlerinde ve bağlı ilçelerde değeri 8 bin 480 Türk Lirası'nın altında bulunan uyuşmazlıklarda İl Tüketici Hakem Heyetleri görevli olacaktır. Bkz. RG 26.12.2018/30637.

49 6100 sayılı HMK için bkz. RG 04.02.2011/27836.

50 MÖHUK'un 40. maddesi hükmü ile MÖHUK'daki diğer yetki hükümleri arasındaki ilişki için bkz. Şanlı, Esen and Ataman-Figamşe (n 11) 371; Çelikel and Erdem (n 11) 545.

bulunmuyorsa, Türk hâkiminin - MÖHUK m.40 atfıyla iç hukuktaki yetki kurallarına başvurmadan - yetkisini reddetmesi gerekecektir⁵¹.

1. MÖHUK'ta Yer Alan Özel Yetki Kuralı

MÖHUK m.45 tüketici sözleşmelerine ilişkin uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin özel nitelikte bir yetki kuralıdır ve genel yetki kuralı olan MÖHUK m.40'a göre öncelikle uygulanır⁵². Tüketici sözleşmesine ilişkin davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m.45'te özel olarak düzenlendiğinden Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin bulunup bulunmadığı bu madde uyarınca tespit edilir. MÖHUK m.45 uyarınca yetkili bir Türk mahkemesi bulunduğu tespit edilemiyorsa, mevcut uyuşmazlık bakımından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin bulunmadığı sonucuna varılır.

a) Genel Kural

MÖHUK m.45/f.1 uyarınca, 26. maddede tanımlanan tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda, tüketicinin seçimine göre, tüketicinin yerleşim yeri veya mutad meskeni ya da karşı tarafın işyeri, yerleşim yeri veya mutad meskeninin bulunduğu Türk mahkemeleri yetkilidir. Görüldüğü üzere, hüküm tüketicinin lehine olarak birden fazla mahkemeyi yetkili kılmak suretiyle karşı tarafa göre sosyal ve ekonomik yönden zayıf durumda olduğu kabul edilen tüketicinin korunması amacını taşımaktadır⁵³. Maddede sayılan beş yer mahkemesinden tüketici istediği yer mahkemesinde dava açabilecektir. Bu konuda tüketicinin seçimlik hakkının bulunduğu madde metninde "tüketicinin seçimine göre" ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu düzenleme sayesinde, tüketici bu beş mahkeme içinden hangisinde dava açmanın kendisi için daha kolay ve lehine olacağını düşünme imkanına sahip olabilecek ve yaptığı değerlendirme sonucunda istediği birinde dava açabilecektir. Burada davacı konumundaki tüketiciye sunulan ilk seçenek, davalının işyeri, yerleşim yeri veya mutad meskeninin bulunduğu yer mahkemesinde dava açmaktır ki bu aslında "davalının yerleşim yeri "şeklindeki genel yetki kuralının tekrarıdır. Tüketiciciye sağlanan asıl kolaylık, ikinci seçenekte tüketicinin kendi yerleşim yeri veya mutad meskeni mahkemesinde dava açabilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Aslında mahkemelerin yer itibarıyla yetkisinin tesisindeki genel ilkelere aykırılık teşkil eden bu yetki kuralının benimsenmesinin altında tüketicinin hukuken korunması amacı yer almaktadır⁵⁴.

Tüketici davasını açarken dava tarihindeki yerleşim yerini, mutad meskenini ve işyerini esas alacaktır. Bu bağlama noktalarının yorumu, Türk hukukuna (*lex fori* 'ye)

51 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 375; Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 838.

52 Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 838.

53 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 402.

54 Çelikel and Erdem (n 11) 611.

tabidir⁵⁵. Bu çerçevede, tüketicinin dava açmak için tercih edeceği mahkemenin karşı tarafın işyeri olması durumunda işyeri İş Kanunu⁵⁶ m.2 çerçevesinde yorumlanır. Ancak karşı tarafın birden fazla işyerinin olması durumunda tüketici sözleşmesinden doğan bir uyuşmazlıkla Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi belirlenirken hangi işyerinin esas alınması gerektiği sorunu ortaya çıkabilir. MÖHUK m.45'in bu konuda herhangi bir sınırlama getirmediğinden hareket edenler karşı tarafın birden fazla işyeri bulunması halinde tüketicinin karşı tarafın işyerlerinden istediği birinin bulunduğu yer mahkemesinde davasını açabileceğini ifade etmişlerdir⁵⁷. Diğer bir ifadeyle, dava açılan işyerinin uyuşmazlık çıkan yabancı unsurlu tüketici sözleşmesi ile irtibatının bulunup bulunmadığı önem taşımaz. Buna karşılık, doktrinde özellikle söz konusu tarafın birbirinden tamamen farklı faaliyet alanlarına ilişkin farklı işyerlerinin bulunması durumunda uyuşmazlığa konu olan sözleşmeyle hiçbir irtibatın bulunmadığı bir işyerinin dikkate alınarak davanın o yer mahkemesinde görülebileceğinin kabul edilmesinin hükmün olması gerekenden geniş yorumlanması sonucunu doğurabileceği belirtilmiştir⁵⁸. Kanaatimizce de dava açılan işyerinin uyuşmazlık çıkan tüketici sözleşmesi ile bir irtibatının bulunması aranmalıdır.

İkinci fıkrada, tüketicinin davalı olduğu durumlarda diğer bir ifadeyle tüketiciye karşı açılan davalarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi düzenlenmiştir. Tüketiciye karşı açılacak davalarda yetkili mahkeme, tüketicinin Türkiye'deki mutad meskeni mahkemesidir. Bu hükümde, sözleşmenin diğer tarafına (satıcı/sağlayıcı) herhangi bir seçim hakkı tanınmamış; tek bir yetkili mahkeme belirlenmiştir. Bu durumda sadece tüketicinin mutad meskeni olan mahkemenin yetkili kılınması da yine tüketiciyi korumaya yönelik bir düzenlemedir⁵⁹. Tüketici aleyhine açılacak davalar bakımından tüketici sözleşmesi yapıldıktan sonra tüketicinin mutad meskenini başka bir yere taşınması halinde, MÖHUK m.3 uyarınca karşı tarafın ancak tüketicinin dava tarihindeki mutad meskeni mahkemesinde dava açabileceği kabul edilmelidir.

b) MÖHUK m.45'in Kapsamı

MÖHUK m.45, "26'ncı maddede tanımlanan tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar" için milletlerarası yetki kuralları öngörmektedir. Anılan hükmün uygulama alanının belirli tüketici sözleşmeleriyle sınırlandırıldığına ilişkin bir açıklık bulunmadığından dolayı MÖHUK m.45'in kapsamına tüketici sözleşmelerinden hangilerinin girdiği hususu tereddüt doğurmaktadır. Bu noktada, bu iç atıf ile sadece MÖHUK m.26/f.1'deki tüketici tanımının mı yoksa 26. maddenin ikinci fıkrasında yer verilen şartları taşıyan tüketici sözleşmelerinin mi kastedildiği hususunun açıklığa

55 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 44.

56 4857 sayılı İş Kanunu için bkz. RG 10.6.2003/25134.

57 Toker (n 21) 11, 62.

58 Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 860.

59 Çelikel and Erdem (n 11) 611.

kavuşturulması gerekir. MÖHUK m.26/f.1 uyarınca, tüketici sözleşmeleri çok geniş tanımlanmıştır. Bu tanıma, Türk iç hukukunda tüketici sözleşmesi olarak kabul edilen tüm sözleşmeler girmektedir. Türk doktrininde genel eğilim MÖHUK m.45'teki atfın MÖHUK m.26/f.1'ye yapıldığı yönündedir⁶⁰. Dolayısıyla MÖHUK m.45/f.1'deki tüketici tanımı ile m.26/f.1'de yer verilen genel tarif anlaşılmalıdır ve 26. maddedeki tüketici tanımına uyan, fakat 26. maddenin ikinci fıkrasında sayılan şartları taşıyan taşımaların tüm sözleşmeler bakımından yetkili mahkeme m.45 uyarınca belirlenmelidir. Gerçekten de MÖHUK m.45'in lafzı bu sonucun benimsenmesini gerektirebilecek şekilde yorumlanabilir. Ancak bizim de katıldığımız görüş uyarınca, milletlerarası yetki kuralının işlevi de göz önüne alındığında yapılan atıf m.26'nın tamamına yapıldığı şeklinde yorumlanmalıdır. Bununla beraber, doktrinde MÖHUK m.45'in, m.26/f.2'de sayılan şartlara uygun olarak akdedilmiş tüketici sözleşmelerine atıf yaptığını belirten görüşler de bulunmaktadır⁶¹. MÖHUK'ta zayıf tarafı koruyan özel yetki kurallarının hiçbirinde (m.44 veya m.46) bu tarz bir atfın yapılmadığı da göz önüne alındığında, MÖHUK m.45'teki atfın sadece tanıma değil kapsama da ilişkin olduğu kanaati söz konusu olmaktadır. Tüketici sözleşmesine ilişkin yetki kuralının istisnai nitelikte olduğu dolayısıyla yalnızca belirli tüketici sözleşmeleri bakımından uygulanması gerektiği buna karşılık zayıf taraf konumunda bulunan tüketicilere sağlanan korumanın gerekli olmaması durumunda genel yetki kuralının uygulanması gerektiği kabul edilmelidir.

Bunun yanı sıra, konu ile ilgili yabancı düzenlemeler de bu yorumu desteklemektedir. Örneğin, İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun yabancı unsurlu tüketici sözleşmelerinden doğan davalar bakımından özel kural niteliğinde olan 114. maddesi, tüketici sözleşmelerini kurulma şartları bakımından sınırlayan bağlama kuralına (m.120) atıf yapmaktadır. Dolayısıyla İsviçre milletlerarası özel hukuk sisteminde tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların IPRG m.114'te belirtilen yetki kuralının kapsamına girebilmesi için tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.26/f.2'dekine benzer şartlar öngören IPRG m.120'deki şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Aynı şekilde Brüksel I Tüzüğü'nde tüketici sözleşmelerine ilişkin yetki kuralları hem konu hem de sözleşmenin kurulma şartları bakımından belli sınırlamalara tabi tutulmuştur (m.17-19)⁶².

Örnek (4): İstanbul'da yaşayan Türk vatandaşı Bay (A), Fransa'ya yaptığı bir turistik gezi sırasında birkaç şişe şarap satın almıştır. Söz konusu sözleşmeden doğan uyuşmazlıklar bakımından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi nasıl belirlenecektir?

60 Şanlı, Esen and Ataman-Figamneşe (n 11) 401-402, dn. 144; Çörtoğlu Koca (n 20) 222; Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 855; Tokar (n 21) 11, 58.

61 Gülin Güngör, 'The New Turkish Act on Private International Law and International Civil Procedure' in Dan Andrei Popescu (ed), *Specificitate și complementaritate în dreptul privat european, Conflictetele* (Hamangiu 2012) 551; Berk Demirkol, 'Türk Milletlerarası Özel Hukuk Sisteminde Tüketicilere İlişkin Hükümlerin Kapsamı' in Kemal Şenocak (ed), *Asoscongress Alanya 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (Asos 2018) 215-223.

62 Brüksel I Tüzüğü'nün tüketicilere ilişkin yetki kuralları için bkz. Emre Esen, 'Akitte Zayıf Tarafın Korunmasına İlişkin Yetki Kuralları' in Işıl Özkan, Ceyda Süral and Uğur Tütüncübaşı (eds), *Avrupa Birliği Devleler Özel Hukuku* (Adalet 2016) 146 vd.; Çörtoğlu Koca (n 20) 115-133.

Bu örnekteki sözleşmeden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m.45’in öngördüğü milletlerarası yetki kurallarına göre belirlenecek olursa, Bay (A) şarapları satın aldığı işletmeye karşı kendi yerleşim yeri veya mutad meskeni mahkemesinin olduğu Türk mahkemelerinde dava açabilecektir. Oysa bu sonuç, ilişkinin yapısına uygun değildir. Zira Türk vatandaşı Bay (A) kendi inisiyatifi ile Fransa’ya seyahat etmiş ve bir satım sözleşmesi ilişkisine girmiştir. Tacirin tüketiciye yönelmediği durumlarda tüketicilere ilişkin özel milletlerarası yetki kurallarının uygulanması kanaatimizce isabetli değildir.

MÖHUK m.45’te yer alan “26. maddede tanımlanan tüketici sözleşmeleri” ifadesinden, 26. maddenin 1. fıkrasında yer verilen genel tarifin anlaşılması durumunda taşıma sözleşmelerinin de m.45 kapsamında olduğu sonucu çıkacaktır. Halbuki, taşıma sözleşmeleri TKHK uyarınca tüketici sözleşmesi olarak kabul edilse de, MÖHUK m.26/f.4 uyarınca m.26’nın uygulama alanına girmemektedir. Kanaatimizce deniz, hava, kara veya demiryolu fark etmeksizin tüm taşıma sözleşmeleri (paket tur sözleşmeleri hariç olmak üzere) konusunda yetki Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmeler başta olmak üzere genel yetki kurallarına göre belirlenmelidir. Bu itibarla, taşıma sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda, tüketici sözleşmelerine ilişkin olarak getirilen yetki kuralları uygulanmayacaktır. Buna benzer şekilde her tür tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.45 kapsamında ele alınması gerektiği kabul edilecek olursa TKHK uyarınca tüketici sözleşmesi olarak kabul edilen sigorta sözleşmelerinde de m.45 uygulama alanı bulacaktır. Halbuki, yabancı unsurlu sigorta sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin MÖHUK m.46 uyarınca belirlenmesi gerekir. Bunun yanı sıra, tüketici sözleşmesi niteliğinde olup TKHK’nun kapsamına giren taşınmazların aynına ilişkin sözleşmeler de MÖHUK m.45’in uygulama alanına girmeyecektir. Örneğin, konut ve tatil amaçlı taşınmaz satış sözleşmeleri veya tatil amaçlı devre mülk sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m.45 uyarınca değil, MÖHUK m.40’ın yaptığı gönderme ile HMK’nın 12. maddesi uyarınca belirlenecektir.

Sonuç olarak, TKHK’da tüketici sözleşmelerinin kapsamının fazlasıyla geniş olduğu da göz önüne alınarak, yabancı unsurlu tüketici sözleşmelerinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini düzenleyen MÖHUK’un 45. maddesinin uygulama alanının açık bir şekilde belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut durumda m.26/f.2’de belirtilen şartların m.45 için aranıp aranmayacağı tereddütlere neden olmaktadır. Kanaatimizce, MÖHUK’un 45. maddesinde yer alan “26. maddede tanımlanan tüketici sözleşmeleri” şeklinde yer alan ifadenin “26. maddenin 2. fıkrasında yer alan şartlar altında kurulmuş olan tüketici sözleşmeleri” şeklinde değiştirilmesi uygun olacaktır⁶³. Zira milletlerarası yetki

63 Yetki kuralının yeniden ele alınarak hükmün kapsamının belirli tüketici sözleşmeleriyle sınırlandırılması gerektiği hakkında bkz. Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 855.

kurallarının tüketiciyi koruma amacı yalnızca belirli tüketici sözleşmeleri için kabul edilmelidir.

2. İç Hukukumuzda yer Alan Yetki Kuralları

Yabancılık unsuru içeren bir tüketici sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi özel yetki hükmünün uygulama alanına girmiyorsa MÖHUK m.40 uyarınca iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına başvurulacaktır. Bizim de katıldığımız görüş uyarınca, MÖHUK m.45/f.1’de yer alan ifade eksik olup söz konusu hüküm yukarıda da ifade edildiği üzere “m.26/f.2’de belirtilen şartları taşıyan tüketici sözleşmeleri” şeklinde yorumlanmalıdır.

Bu nedenle, taraflarca akdedilen tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.26/f.2’de düzenlenmiş olan bendlerdeki şartlar altında akdedilmediği durumlarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin MÖHUK m.40 uyarınca belirlenmesi gerekmektedir. MÖHUK’ta özel yetki kurallarının kapsamına girmeyen uyuşmazlıklar bakımından MÖHUK m.40’da yer alan genel kural gereğince iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları devreye girecektir. TKHK’nun 73. maddesi 5. fıkrası bir kolaylık getirmiş ve tüketicinin yerleşim yerinin bulunduğu yerdeki tüketici mahkemesini de yetkili kabul etmiştir⁶⁴. Bu hüküm, tüketicinin yerleşim yerindeki tüketici mahkemelerini de yetkili kılarak tüketici mahkemelerinde açılacak davalar için özel bir yetki kuralı getirmiştir; HMK’daki genel yetki kurallarını bertaraf etmemiştir. Dolayısıyla tüketici, kendi yerleşim yeri tüketici mahkemesinde dava açabileceği gibi HMK hükümlerine uygun olarak başka bir yer tüketici mahkemesinde de dava açabilir. Tüketici, öncelikle HMK m.6/f.1 uyarınca genel yetkili mahkeme olan davalının davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesinde dava açabilir. Bununla birlikte, HMK’da düzenlenen diğer özel yetki kurallarının da tüketici uyuşmazlıkları için açılacak davalarda uygulanması gündeme gelebilir. Bu kapsamda tüketici mahkemesinde görülecek davalar sonuç itibarıyla tüketici ile satıcı arasında akdedilmiş bir sözleşmeden kaynaklanacağı için HMK m.10’a göre sözleşmenin ifa edileceği yer mahkemesinde de açılacaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de yetkisiz bir mahkemede dava açılması ve davalının süresi içinde ve usulüne uygun olarak yetki itirazında bulunmaması ihtimalinde HMK m.19/f.4 uyarınca davanın açıldığı mahkeme yetkili hale gelir.

C. MÖHUK m.45’teki Yetki Kuralının Niteliği

Tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tesis eden MÖHUK m.45, söz konusu yetki kuralının niteliğine ilişkin bir açıklamaya yer vermemiştir. Bir yetki kuralının niteliği, davanın yetkisiz bir

64 TKHK m.73/f.5’teki yetki kuralının yabancılık unsuru içermeyen uyuşmazlıklarla sınırlı olarak uygulanması gerektiği hakkında bkz. Berk Demirkol, *Milletlerarası Yetki Anlaşmaları* (Vedat 2018) 41.

mahkemede açılması durumunda yetki itirazının tabi olduğu kurallar açısından önem taşımaktadır. MÖHUK'ta yetki itirazına ilişkin özel bir düzenleme yer almadığından dolayı *lex fori* ilkesi uyarınca iç hukukta öngörülen usul yabancılik unsuru içeren davalar bakımından da uygulama alanı bulmaktadır. Tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hakkında Türk mahkemesinde açılan bir davada, mahkemenin yetkisiz olduğunun nasıl ileri sürülebileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle bu kuralının niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir.

MÖHUK m.45'teki yetki kuralı, doktrinde genel olarak zayıf tarafın korunması ile sınırlı münhasır bir yetki kuralı niteliğinde kabul edilmektedir⁶⁵. Buna karşılık, bizim de katıldığımız görüş uyarınca MÖHUK m.45 Türk mahkemelerinin münhasır yetkisini tesis etmemektedir⁶⁶. MÖHUK m.45 tarafların sözleşmedeki konumlarını dikkate alarak zayıf taraf lehine Türkiye'de milletlerarası yetkili mahkemeleri hazır bulundurmak amacını taşıyan koruyucu bir yetki kuralı olarak nitelendirilmelidir. MÖHUK m.45'te yer alan yetki kuralının hukuki niteliği belirlenirken davanın taraflarına göre bir ayırım yapılması isabetli olacaktır⁶⁷. Diğer bir ifadeyle, sözleşmenin zayıf tarafı olan tüketicinin açtığı davalardaki yetki kuralları ile tüketiciye karşı açılan davalardaki yetki kurallarının niteliği ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Yukarıda da açıklandığı üzere, tüketici sözleşmenin güçlü tarafına karşı m.45/f.1'de sayılan beş yer mahkemesinden istediği yer mahkemesinde dava açabilecektir. Tüketicinin sözleşmenin güçlü tarafına karşı açtığı davalarda yetkili mahkemeyi düzenleyen yetki hükümleri kanaatimizce kesin yetki kuralı niteliğinde değildir. Bu nedenle, davanın MÖHUK m.45 dikkate alınmaksızın yetkisiz bir mahkemede açılması durumunda davalının söz konusu mahkemenin yetkisine itiraz etmeyerek duruşmada hazır bulunması durumunda söz konusu mahkemenin yetkili hale geldiğini kabul etmek gerekecektir. Buna karşılık, tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda m.45/f.2 uyarınca sözleşmenin diğer tarafının (satıcı/sağlayıcı) tüketiciye karşı açtığı davalarda tek yetkili mahkeme tüketicinin Türkiye'deki mutad meskeni mahkemesidir. Kanun koyucu bu maddede yapmış olduğu yetki düzenlemesinde sözleşmenin zayıf tarafı olan tüketiciyi koruma amacıyla ve kamu düzeni düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu nedenle, kanaatimizce sözleşmenin güçlü tarafının tüketiciye karşı açtığı davalarda yetkili mahkemeyi düzenleyen yetki hükümleri kesin yetki kuralı niteliğinde kabul edilmelidir. Kesin yetki kuralının bulunduğu durumlarda, dava sadece kesin yetkili mahkemede açılabilir. Kesin yetkinin dava şartı olması itibariyle tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda yetkisi olmayan bir Türk mahkemesinde açılan davada mahkemenin yetkisiz olduğu tüketici tarafından her zaman ileri sürülebilecektir. Ayrıca mahkeme

65 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 402; Çelikel and Erdem (n 11) 610; Nomer (n 9) 522.

66 Doğan (n 11) 75; Nuray Ekşi, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (Beta 2013) 214; Bayraktaroğlu Özçelik, s. 866; Uğur Tütüncübaşı, *Yabancı Çekişmesiz Yargı Kararlarının Türk Hukukunda Tanınması* (Adalet 2014) 163; Demirkol (n 64) 239.

67 Çörtoğlu Koca (n 20) 254 vd.

de yetkili olup olmadığını davanın her aşamasında re'sen araştırmak zorundadır. Bu şekilde ilk itirazdan farklı olarak, tüketici yetkisizlik itirazını ileri sürmesi için iki haftalık davaya cevap süresine tabi olmayacak ve mahkeme yetki itirazı yapılmamış olsa dahi, kendiliğinden Türk mahkemesinin yetkili olup olmadığını davanın sonuna kadar inceleyebilecektir. Nitekim Brüksel I Tüzüğü de tüketiciyi korumak amacıyla yetkisiz bir mahkemede tüketici aleyhine dava açılması durumunda üye ülkelerin usul hukuklarına atıfta bulunmamış bu konuyu özel olarak düzenlemiştir. Hâkime mahkemeye yetki itirazında bulunabileceği konusunda tüketiciyi re'sen bilgilendirme görevini yüklemiştir (m.26/f.2).

D. Yetki Anlaşmasının Geçerliliği

İrade muhtariyetinin milletlerarası usul hukukundaki uzantısı olarak kabul edilen yetki anlaşması ile taraflar uyumsuzluk durumunda hangi ülkenin mahkemelerinin yetkili olacağını – uyumsuzluk öncesi veya sonrası – belirleyebilirler. Tarafların aralarında anlaşarak bir Türk mahkemesine yetki tanınması halinde HMK m.17-18 uygulama alanı bulacaktır. Bu düzenlemeye göre, sadece tacirler ve kamu tüzel kişileri aralarında yetki anlaşması yapabileceklerdir. Bu durumda, taraflarından birinin tüketici, yani ticari ya da mesleki amaçlarla hareket etmeyen bir kişi olduğu göz önüne alınırsa, tüketici uyumsuzlukları bakımından Türk mahkemeleri lehine geçerli bir yetki anlaşması yapılamayacağı sonucuna varılır⁶⁸.

Yabancılık unsuru içeren bir sözleşme ilişkisinde bir Türk mahkemesinin yetkilendirilmesi HMK m.17-18 hükümlerine tabiyken⁶⁹, yabancı bir mahkemenin yetkilendirilmesi için aranan şartlar MÖHUK m.47'de düzenlenmiştir. Münhasır yetkisinin söz konusu olmadığı durumlarda yabancılık unsuru içeren borç ilişkilerinden doğan uyumsuzluklarda tarafların karşılıklı anlaşarak yabancı mahkeme lehine yetki anlaşması yapmaları ya da mevcut sözleşmeye yetki şartı koymaları mümkündür. MÖHUK m.47/f.1 uyarınca yapılan yetki anlaşmalarında Türk mahkemelerinin yetkisinin ortadan kalktığı kabul edilmektedir⁷⁰. Ancak tüketici sözleşmelerinden doğan uyumsuzluklarda yabancı mahkeme lehine yapılan yetki anlaşmaları MÖHUK m.47/f.2 uyarınca özel bir düzenlemeyle hükme bağlanmıştır. Buna göre, 45. maddede belirlenen mahkemelerin yetkisi tarafların anlaşmasıyla bertaraf edilemeyecektir. Söz konusu hükmün kaleme alınış şekli sebebiyle hükmün anlamı doktrinde tartışmalıdır. Doktrinde yapılan yetki anlaşmasıyla yetkilendirilen yabancı mahkemenin, 45. maddede yetkilendirilen Türk mahkemeleriyle birlikte

68 Yabancı unsurlu tüketici sözleşmelerinde tacir veya kamu tüzel kişisi olmayan tüketici lehine olmak şartıyla tarafların Türk mahkemelerini yetkili kılabilmesine olanak tanınması gerektiği yönünde bkz. Çörtoğlu Koca (n 20) 265.

69 Türk mahkemelerini yetkilendiren milletlerarası yetki anlaşmalarına MÖHUK'un 47. maddesinin uygulanması gerektiği hakkında bkz. Demirkol (n 64) 129 vd.

70 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 426; Çelikel and Erdem (n 11) 624.

yetkili olması kabul edilmektedir⁷¹. Kanaatimizce bu hükümden sadece tüketici yararlanabilmektedir; sözleşmenin güçlü tarafı açısından böyle bir imkan söz konusu değildir⁷². Böyle bir yetki şartı tüketiciye MÖHUK m.45/f.1’de sayılan mahkemelerden daha fazla seçenek sağlamaktadır. Tüketici ister yetki anlaşması ile seçilen mahkemede isterse de m.45/f.1’e göre yetkili olan mahkemelerde davasını açabilecektir. Buna karşılık, tüketici aleyhine açılacak davaların yalnızca tüketicinin mutad meskeni mahkemesinde açılması emredilmiş ve bu suretle tüketiciye sağlanan korumanın yapılacak bir yetki anlaşmasıyla tüketici aleyhine başka bir mahkemede dava açma imkânı getirilmesi suretiyle ortadan kaldırılmasına müsaade edilmemiştir.

Örnek (5): Bir Alman şirketle mutad meskeni İstanbul’da bulunan tüketici Bay (A) arasındaki sözleşmede Zürih mahkemelerinin yetkilendirilmesi durumunda, Bay (A), davasını MÖHUK m.45/f.1 uyarınca yetkili olan Türk mahkemelerinde açabileceği gibi yetki anlaşması uyarınca Zürih’de de açabilecektir. Zürih mahkemelerinin yetkisi hiç şüphesiz İsviçre hukukuna göre tespit edilecektir. Ancak Türk hukuku bakımından tüketici seçimlik hakkını yetki anlaşması uyarınca yabancı mahkeme lehine kullanabilecektir. Buna karşılık, sözleşmenin güçlü tarafı bakımından somut olayda Alman şirketi bakımından tek yetkili mahkeme MÖHUK m.45/f.2 uyarınca tüketicinin Türkiye’deki mutad meskeni mahkemesidir; Alman şirketinin yetki anlaşmasına dayanarak Zürih mahkemesinde dava açmasının Türk hukuku açısından bir etkisi olmayacaktır.

Bu itibarla, tüketici sözleşmesinde yer alan ve MÖHUK m.45 uyarınca yetkili olan mahkemeler dışındaki mahkemelere müracaat hakkını tüketici sözleşmesinin her iki tarafına eşit bir şekilde bahşeden yetki şartlarının yalnızca tüketici tarafından kullanılabilir nitelikte olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Brüksel I Tüzüğü kapsamında da yetki anlaşmalarına tek taraflı bir etki tanınmaktadır⁷³.

Buna karşılık, m.47/f.2’deki kesin ifade sebebiyle taraflardan birinin tüketici olduğu sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklar için hiçbir surette yetki anlaşması yapılamayacağı da doktrinde ifade edilmiştir⁷⁴. Tüketici sözleşmelerinde yer alan yetki anlaşmalarını baştan geçersiz kabul etmek yerinde bir yaklaşım olmayacaktır. Tüketicinin başvurabileceği mahkemelerin sayısını arttıracak nitelikte kaleme alınan yetki anlaşmaları geçerli addedilmelidir⁷⁵. Tüketici sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda MÖHUK m.45’te yetkilendirilen mahkemelerin yanında yetki anlaşması ile yetkilendirilen mahkemede de dava açılabilmesi tüketicinin yararına bir düzenlemedir. Örneğin, tüketici sözleşmesinin güçlü tarafı olarak varsayılan karşı tarafın mahkemelerden verilecek kararın icrasına konu teşkil edebilecek malları

71 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 420; Çelikel and Erdem (n 11) 611; Doğan (n 11) 75; Demirkol (n 64) 240; Uyanık (n 17) 283.

72 Yetki anlaşmasına dayanarak sadece tüketicinin değil, sözleşmenin güçlü tarafının da yabancı mahkemede dava açabileceğine ilişkin karşı görüş için bkz. Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 420; Demirkol (n 64) 243.

73 Esen (n 62) 167.

74 Esra Dardağan and Rona Aybay, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)* (2nd edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2008) 75-76.

75 Çelikel and Erdem (n 11) 627; Doğan (n 11) 75; Çörtoğlu Koca (n 20) 271.

Türkiye’de bulunmayabilir. Bu durumda MÖHUK m.47 uyarınca yapılacak yetki anlaşması ile malların bulunduğu yabancı yer mahkemelerinin yetkilendirilmesi zayıf taraf olduğu varsayılan tüketicinin yararına olabilir⁷⁶.

Sonuç olarak, tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda yetki anlaşması tüketicinin açacağı davalarda MÖHUK m.45/f.1 uyarınca yetkili olan Türk mahkemelerinin yetkisini ortadan kaldırmamaktadır. Tüketici sözleşmelerinde yer alan yetki anlaşmalarını MÖHUK m.45 hükmüyle birlikte değerlendirip tüketicinin seçimlik bir hakkı olduğu kabul edilerek tüketicinin m.45 uyarınca yetkili olan Türk mahkemesine ya da yetki anlaşması ile yetkilendirilmiş yabancı mahkemeye başvurmasına izin veren bir yaklaşım içinde olmak isabetli olacaktır.

Bunun yanı sıra, yetki anlaşmasının akdedildiği zaman da yetki anlaşmasının geçerliliğinin tayini noktasında önem taşıyabilir. Yetki anlaşmasının uyuşmazlığın doğumundan sonra yapılması ihtimalinde yetki anlaşmasının tüketici sözleşmesinin akdedilmesi bakımından tüketiciye bir dayatma olmaktan çıktığı ve tüketici sözleşmesi kurulduktan sonra yapılacak yetki anlaşması bakımından diğer tarafla artık eşit koşullara sahip bulunan tüketicinin serbest iradesiyle karar verebilecek durumda olduğu varsayılmalıdır. Uyuşmazlığın doğumundan sonraki aşamada artık tüketici bir mahkemenin yetkili kılınmasının anlam ve sonucu daha iyi anlayabilecek bir konumda olacaktır. MÖHUK tüketicilerin taraf olduğu yetki anlaşmalarının akdedildiği zaman açısından ek bir düzenlemeye yer vermemiştir. Buna karşılık, Brüksel I Tüzüğü m.19/f.1, tüketici sözleşmesindeki yetki anlaşmasının uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra yapılmasını açıkça geçerli kabul etmektedir⁷⁷.

E. Milletlerarası Derdestlik

Yabancı unsurlu tüketici sözleşmeleri bakımından MÖHUK m.45 uyarınca yetkili olan Türk mahkemelerinin yetkisini ortadan kaldırmadan yabancı mahkeme lehine yetki anlaşmasının yapılabileceği yukarıdaki başlık altında incelenmiştir. MÖHUK m.47/f.2 uyarınca tüketiciler sözleşmeden doğan davalarını MÖHUK m.45/f.1’de belirtilen Türk mahkemelerinde açabilecekleri gibi, yetki anlaşmasında belirledikleri yabancı mahkemede de açabilirler. O halde, yabancı unsurlu tüketici sözleşmesinde yer verilen yetki anlaşması uyarınca yetkilendirilen yabancı mahkemede dava açılıp dava görülmekte iken tarafı, konusu ve sebebi aynı olan ikinci dava satıcı/ sağlayıcı tarafından Türk mahkemesinde açılır ise milletlerarası derdestlik durumu ortaya çıkabilecektir. Böyle bir durumda, tüketicinin Türk mahkemesinde milletlerarası derdestlik itirazında bulunabileceğini kabul etmek gerekir⁷⁸. Böyle

76 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 420.

77 Esen (n 62) 164 vd.; Çörtoğlu Koca (n 20) 155-157. MÖHUK m.47/f.2’ye Brüksel I Tüzüğü’nde olduğu gibi yetki anlaşmasının nasıl ve hangi şartlar altında yapılabileceğinin eklenmesinin yararlı olacağı hakkında bkz. Çörtoğlu Koca (n 20) 279.

78 Çörtoğlu Koca (n 20) 281; Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 870.

bir durumda tüketicinin kendisi bakımından uygun olan yabancı mahkemede dava açmış olduğundan hareketle menfaatinin korunduğu söylenebilir. Milletlerarası usul hukukundaki *lex fori* ilkesi uyarınca milletlerarası derdestlik bir dava şartıdır. HMK m.115 uyarınca, mahkeme dava şartının mevcut olup olmadığını davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır. Taraflar da dava şartı noksanlığını her zaman ileri sürebilirler⁷⁹. Buna karşılık, doktrinde yabancı mahkemede dava açılmasına MÖHUK m.47/f.1’de öngörülen etki tanınmayacağı için aynı davanın MÖHUK m.45’e göre yetkili olan Türk mahkemelerinde açılması durumunda derdestlik itirazı yapılmasının mümkün olmadığı ve bu nedenle hâkimin davayı görmesi gerektiği de ileri sürülmektedir⁸⁰. Bu konudaki farklı görüşler, MÖHUK’ta milletlerarası derdestlikle ilgili genel nitelikli bir hükmün yer almamasının büyük bir eksiklik olduğunu teyit etmektedir.

Tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda, yetki anlaşması ile yetkilendirilen yabancı mahkemede dava henüz açılmadan önce tüketici davayı Türk mahkemesinde açarsa, Türk mahkemesinde açılan davanın davalısının yetki itirazında bulunamayacağını kabul edilmesi gerekir⁸¹. Zira Türk mahkemelerinin yetkisi MÖHUK m.47/f.2 uyarınca devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle, yetki anlaşması ile yabancı bir mahkeme yetkili kılınmış olmasına rağmen Türk mahkemelerinin yetkisi ortadan kalkmamaktadır. Böyle bir durumda, tüketici yabancı mahkeme lehine akdedilmiş geçerli bir yetki anlaşmasına rağmen MÖHUK m.45/f.1 uyarınca yetkili olan bir Türk mahkemelerinde dava açmayı tercih edebilir ve bu durumda davalının yetki itirazı dikkate alınmamalıdır.

F. Yabancı Mahkeme Kararının Tanınması ve Tenfizi

Yabancı mahkeme lehine yapılmış bir yetki anlaşmasına dayanarak elde edilen yabancı bir mahkeme kararının Türk hukuku açısından bir başka önemi ilamın Türkiye’de doğuracağı hukuki sonuçlarıdır. Yabancı mahkeme kararlarının Türk hukukunda hüküm doğurması yabancı kararın tanınması ya da tenfizi ile mümkün olur. Türk hukukunda yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi MÖHUK m.50-59 hükümlerinde düzenlenmiştir.

Türk tanıma ve tenfiz hukuku uyarınca Türk mahkemelerinin münhasır yetkisine giren bir konuda verilmiş bir karar m.54 (b) bendi uyarınca Türkiye’de hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Türk hâkimi münhasır yetki konusunu re’sen araştırır. Doktrinde tüketicinin yetki anlaşması ile yetkilendirilen yabancı mahkemeden aldığı karar kendi lehineyse bu kararın Türk mahkemelerince tenfizinin kabul edilmesi, buna karşı aleyhe bir kararın tenfizinin MÖHUK m. 54 (b) bendi uyarınca reddedilmesi gerektiği

79 Milletlerarası derdestliğin ilk itiraz olarak düzenlenmesinin daha uygun olacağı hakkında bkz. Çörtoğlu Koca (n 20) 283.

80 Demirkol (n 64) 243.

81 Aynı görüş için bkz. Çörtoğlu Koca (n 20) 283.

belirtilmektedir⁸². Ancak yabancı mahkeme kararının içeriğinin tüketici lehine olup olmadığına incelenmesi kararın esasına ilişkin bir değerlendirme yapmak anlamına geleceğinden tenfizde esasa girme yasağının ihlalini teşkil edecektir⁸³. Bu nedenle, m.45'in sınırlı münhasır yetki yarattığını kabul edenler yetki anlaşmasına dayanarak yabancı mahkemede açılan dava – bu dava hangi taraf lehine sonuçlanırsa sonuçlansın - zayıf taraf tarafından açılırsa kararın Türkiye’de tenfiz edilebileceğini; güçlü taraf tarafından açılırsa kararın Türkiye’de tenfiz edilemeyeceğini belirtmektedir.⁸⁴.

Bizim de katıldığımız doktrindeki diğer bir görüşe göre, MÖHUK m.45'teki yetki kuralı tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hakkında verilen yabancı mahkeme kararlarının Türkiye’de tanınması ve tenfizini engelleyecek nitelikte münhasır bir yetki kuralı niteliğinde değildir⁸⁵. Kanun koyucu tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda sadece Türk mahkemelerinin yetkili olmasını amaçlamamıştır. MÖHUK m.45'te yer alan tüketici aleyhine açılacak davalarla ilgili yetki kuralının amacı bu davanın mutlaka Türkiye’de görülmesini sağlamak değildir. Bu nedenle, bu kuralın sınırlı da olsa münhasır yetki yarattığı söylenemez. MÖHUK m.45 Türk mahkemelerinin münhasır yetkisini tesis eden bir kural olmaktan ziyade, kanaatimizce tüketicinin sözleşmedeki statüsünü dikkate alan kesin bir yetki kuralıdır. MÖHUK m.47/f.2, MÖHUK'un 45. maddesinde belirlenen mahkemelerin yetkisinin tarafların anlaşmasıyla bertaraf edilemeyeceğini düzenleyerek Türk mahkemelerinin yetkisini ortadan kaldırmadan tarafların sadece tüketici lehine yabancı bir mahkemeyi yetkili kılmalarına izin vermektedir. Bunun yanı sıra, MÖHUK m.47/f.2 hükmü sınırlı münhasır yetkiye ilişkin görüşü desteklememektedir. Zira MÖHUK m.47/f.1 münhasır yetkili Türk mahkemesi mevcutsa yetki anlaşması yapılamayacağını belirttiikten sonra f.2 tüketici sözleşmelerinde yetki sözleşmesinin yapılabileceğini ancak bu yetki anlaşması ile Türk mahkemelerinin yetkisinin bertaraf edilemeyeceğini ifade etmektedir. Tüketici sözleşmeleri açısından münhasır yetki söz konusu olsaydı hiçbir şekilde yetki anlaşması yapılamazdı. Nitekim karşılaştırmalı hukukta bu konuda en detaylı kuralları getiren mevzuatlardan biri olan Brüksel I Tüzüğü'nde tüketici sözleşmeleri kapsamında belirlenen yetki kurallarını daraltmayan ve tüketiciye başka mahkemelerde de dava açma hakkı tanıyan milletlerarası yetki anlaşmaları yapılabileceği açık olarak düzenlenmiştir (m.19/f.2).

Yukarıda satıcı/sağlayıcı ile tüketici arasındaki yetki anlaşmasının geçerliliği değerlendirilirken, satıcı/sağlayıcının yetki anlaşmasından faydalanamayacağını belirtmiştik⁸⁶. Bu kapsamda, yetki anlaşmasıyla yetkili kılınan yabancı mahkemede

82 Çelikel and Erdem (n 11) 627.

83 Doğan (n 11) 118.

84 Sınırlı münhasır yetki görüşünün bu şekilde yorumlanması hakkında bkz., Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 11) 536; Nomer (n 9) 522 dn. 263; Doğan (n 11) 118.

85 Çörtoğlu Koca (n 20) 276; Bayraktaroğlu Özçelik (n 21) 833, 866; Doğan (n 11) 75; Ekşi (n 66) 207, 210; Tütüncübaşı (n 66) 164-164.

86 Bkz. Bölüm III/D.

satıcı/sağlayıcı tarafından açılan dava sonucunda verilen kararın Türkiye’de tüketiciye karşı tenfiz edilip edilmeyeceği sorusunun da açıklığa kavuşturulması gerekir. Boşanma gibi aile hukukuna ilişkin bir konudan doğan uyuşmazlıklar için MÖHUK m.47 uyarınca geçerli bir yetki anlaşması yapılamaz; ancak bu yetki anlaşmasına dayanarak yurtdışında dava açılması ve mahkemenin kendisini yetkili görmesi durumunda yabancı boşanma ilamının Türkiye’de tanınması ve tenfizi söz konusu olabilir. Zira Türk hukukuna göre geçersiz bir yetki anlaşmasına dayanarak başvuru yabancı mahkeme kendi usul hukuku kuralları uyarınca kendisini yetkili görebilir. Yabancı mahkemeden elde edilen ilamın Türkiye’de tanınması ve tenfizi bakımından yetki anlaşmasının Türk hukuku açısından geçerliliği veya yabancı ülke mahkemesinin yetkili olup olmadığı önem arz etmeyecektir. Dolayısıyla satıcı/sağlayıcı ve tüketici arasındaki yetki anlaşmasına istinaden satıcı yurtdışında dava açıp bir ilam elde ettiğinde söz konusu kararın tenfiz engelleri (m.50 ve m.54) söz konusu değilse Türkiye’de tanınması ve tenfizi mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, tüketici uyuşmazlıkları hakkında verilen yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi MÖHUK’ta yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi bakımından kabul edilen şartların (m.50 ve m.54) yerine gelmesi halinde mümkündür. Yabancı mahkeme kararının tanınması ve tenfizi aşamasında söz konusu kararın tüketicinin lehine olup olmadığı incelenmemelidir; kanunda sayılı sınırlı tenfiz engelleri söz konusu değilse tenfiz mümkün kılınmalıdır. Yabancı mahkemeden alınan kararın münhasır yetki engeline de takılmaması gerekir⁸⁷. Zira daha önce de ifade ettiğimiz üzere, tüketici sözleşmelerine ilişkin yetki kuralı bakımından (MÖHUK m.45) bir münhasır yetki kuralından bahsetmek mümkün değildir. Bunun yanı sıra, yurtdışında davayı hangi tarafın açtığına bağlı olarak satıcı/sağlayıcı ile tüketici arasındaki yetki anlaşmasının geçerliliğinin tanıma ve tenfiz aşamasında incelenmesi yerinde değildir.

Sonuç

MÖHUK’ta yabancı unsurlu tüketici sözleşmelerinde tüketicinin korunmasına yönelik hükümler bulunmaktadır. Tüketici, uygulanacak hukuku tespit eden kanunlar ihtilafı kuralları ile korunduğu gibi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tespit eden yetki kuralları ve yetki anlaşmasına getirilen sınırlama ile de korunmaktadır.

MÖHUK m.26’nın uygulama alanı bulması için kanaatimizce hukuk seçimi yapılmış olsun olmasın her halde m.26/f.2’de düzenlenen üç tür tüketici sözleşmesinden birinin mevcut olması gerekmektedir. Dolayısıyla her ne kadar MÖHUK m.26’nın 1. fıkrasında, hükmün 2. fıkrasında yer alan şartlara atıf yapılmamış ve hükmün belirli tüketici sözleşmeleri bakımından düzenleme getirdiği hükmün başlığında

87 Tüttüncübaşı (n 66) 166.

açıkça yer almamışsa da, özellikle mehaz kanun metni – Roma Konvasyonu m.5 – ve kanun koyucunun iradesi esas alınarak MÖHUK m.26'nın uygulama alanının ancak söz konusu şartlar altında yapılan tüketici sözleşmeleriyle sınırlı olduğu kabul edilmelidir. Zira MÖHUK yalnızca belirli şartlarda akdedilen tüketici sözleşmeleriyle sınırlı olarak tüketicilerin menfaatini koruma amacı taşımaktadır. Diğer tüketici sözleşmeleri bakımından tüketicinin mutad meskeni hukuku uyarınca korunması gerekli değildir.

Türk hukukunda tüketici sözleşmeleri bakımından hukuk seçimi kuralı olarak kabul edilmiş, ancak tüketiciyi daha fazla koruyan mutad mesken hukuku normlarının bu seçime rağmen uygulanması çözümü tercih edilmiştir. Böylece tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke hukukunun sağladığı koruma hukuk seçimi açısından asgari düzey olarak kabul edilmiştir. Tarafların hukuk seçimi yapmamış olması halinde objektif bağlama kuralı uyarınca uygulanacak hukuk tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu ülke hukukudur. Tüketicinin mutad meskeni hukuku hem tüketicinin asgari olarak korunmasını sağlamak açısından tüketicinin lehine olan bazı emredici hükümleri hem de taraflar arasında herhangi bir hukuk seçimi yapılmadığı zaman esasa ilişkin hukuk olarak da uygulanacaktır.

MÖHUK uyarınca, 26. maddede tanımlanan tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespiti MÖHUK m.45 uyarınca yapılacaktır. Tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda milletlerarası yetkiye ilişkin hükümlerin de uygulama alanı kanaatimizce belirli tüketici sözleşmeleriyle sınırlandırılmalıdır. Sözleşmeyle tüketicinin mutad meskeninin bulunduğu yer arasında sıkı bir bağlantı olması aranmalıdır. Tüketici sözleşmesinin, karşı tarafın tüketiciye yönelmesi sonucunda kurulmuş olması durumunda böyle bir bağlantının varlığı kabul edilmelidir. Dolayısıyla taraflarca akdedilen tüketici sözleşmesinin MÖHUK m.26/f.2'de düzenlenmiş olan bendlerdeki şartlar altında akdedilmediği durumlarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin MÖHUK m.40 uyarınca belirlenmesi gerekmektedir. Ancak MÖHUK m.45 hükmündeki tüketici sözleşmelerine yapılmış olan atfın bu şekilde anlaşılması hükmün lafzından hareketle mümkün değildir. Kanaatimizce MÖHUK m.45'in uygulama alanı - kanun metnini biraz aşan bir yorum ile - belirli tüketici sözleşmeleri ile sınırlı kabul edilmelidir. MÖHUK m.45 hükmünün yeniden ele alınıp bu tespiti açıkça ifade edecek şekilde bir kanun değişikliği ile açıklığa kavuşturulması yerinde olacaktır. Yabancı unsurlu tüketici sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda tarafların aralarında yapacakları bir yetki anlaşmasıyla yabancı bir devlet mahkemesini yetkili kıлып kılamayacakları hususunun da kanun koyucu tarafından açıklığa kavuşturulması yerinde olacaktır. MÖHUK m.47/f.2 hükmü bakımından da bir değişikliğin yapılarak sadece zayıf tarafın dava açmak konusunda seçimlik imkanını arttıracak şekilde yabancı devlet mahkemelerini yetkili kılabilecekleri yönünde ek bir hükmün kabul edilmesi isabetli

olacaktır. Kanaatimizce doktrindeki görüş ayrılıklarının esas sebebi, MÖHUK m.26, m.45 ve m.47/f.2 hükümlerinin kaleme alınmış şekli sebebiyle birbirinden tamamen farklı şekillerde yorumlanmaya müsait olmalarıdır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

- Arslan İ, *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı* (On İki Levha 2014).
- Atamer Y, ‘Devletler Özel Hukukunda Tüketicinin Korunması’ (1996) LV İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 421.
- Bayraktaroğlu Özçelik G, ‘Yabancı Unsurlu Tüketici Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisinin Tayini’ (2014) 63 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 833.
- Çalışkan Z, ‘5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un 26 Maddesine Göre Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk’ (2008) 28 Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB) 27
- Çelikel A and Erdem BB, *Milletlerarası Özel Hukuk* (15th edn, Beta 2017).
- Çörtoğlu Koca S, *Zayıf Tarafın Korunduğu Sözleşmelerde Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi* (Yetkin 2016).
- Dardağan E and Aybay R, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)* (2nd edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2008).
- Demirkol B, *Milletlerarası Yetki Anlaşmaları* (Vedat 2018).
- --‘Türk Milletlerarası Özel Hukuk Sisteminde Tüketicilere İlişkin Hükümlerin Kapsamı’ in Kemal Şenocak (ed), *Asoscongress Alanya 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu Tam Metin Kitabı* (Asos 2018)
- Doğan V, *Milletlerarası Özel Hukuk* (4th edn, Savaş 2016).
- -- ‘Tüketici Akitlerine Uygulanacak Hukukun Tespiti’ (1996) 5 Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 153.
- Ekşi N, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (Beta 2013).
- -- *Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu* (Beta 2004).
- Esen E, ‘Akitte Zayıf Tarafın Korunmasına İlişkin Yetki Kuralları’ in Işıl Özkan, Ceyda Süral and Uğur Tütüncübaşı (eds), *Avrupa Birliği Devleler Özel Hukuku* (Adalet 2016) .
- Güngör G, ‘The New Turkish Act on Private International Law and International Civil Procedure’ in Dan Andrei Popescu (ed), *Specificitate și complementaritate în dreptul privat european, Conflictuale de legi și de jurisdicții și integrarea juridică europeană* (Hamangiu 2012).
- -- ‘Tüketicinin Mutad Meskeni hukuku “Düşünsel Temeller”’ (2008) 57 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD) 115.
- -- *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması* (Yetkin 2000).
- Kocasakal H, *Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümüne Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti* (Vedat 2003).

- Nomer E, *Devletler Hususi Hukuku* (22nd edn, Beta 2017).
- Özkan I, *Devletler Özel Hukukunda İkametgah, Mutad Mesken ve İşyeri Bağlama Noktalarının Yeniden Değerlendirilmesi* (Naturel Yayıncılık 2003).
- Özmunçu S, '6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Hükümleri ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Tüketici Mahkemelerinin Görev Alanına Giren Uyuşmazlıklara Genel Bakış' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 831.
- Öztekin Gelgel G, *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Akitlerine İlişkin Sorunlar* (Filiz 2000).
- Partalçı R, 'Eşyanın Taşınmasına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk Hakkındaki MÖHUK Madde 29'un Değerlendirilmesi' (2018) 37 Milletlerarası Hukuk Bülteni (MHB) 761.
- Pürselim SH, 'Milletlerarası Özel Hukukta Tüketici Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk' in Sibel Özel and Mustafa Erkan (eds), *Milletlerarası Özel Hukukta Sözleşmesel Meseleler* (On İki Levha 2018)
- Şanlı C, Esen E and Ataman-Figanmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (6th edn, Vedat 2018).
- Tarman ZD, 'Akdî Borç İlişkilerine Uygulanacak Hukuk Hakkındaki Roma I Tüzüğü' (2009) XXV Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (BATİDER) 299.
- Tekinalp G and Uyanık A, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları* (12th edn, Vedat 2016).
- Toker AG, '5718 Sayılı MÖHUK'ta Düzenlenen Tüketicinin Korunmasına Yönelik Hükümler' (2016) 81 İzmir Barosu Dergisi 11.
- Tütüncübaşı U, *Yabancı Çekişmesiz Yargı Kararlarının Türk Hukukunda Tanınması* (Adalet 2014).
- Uyanık A, 'Turizmde Yabancı Tüketicilerin Hukuki Sorunları' in Hakan Tokbaş and Fehim Üçışık (eds), *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları 2015-2016* (Bilge 2016).